

1. קווי ההתפתחות העיקריים

במחצית הראשונה של השנה התאושש הייצור התעשייתי בקצב מהיר¹ בהשוואה לרביע האחרון של 1973 (רביע המלחמה), אולם בשום שלב לא חזר לרמתו ערב מלחמת יום הכיפורים (ראה גם דיאגרמה י"ד-1). החל ברביע השלישי של 1974 ואילך התחיל הייצור התעשייתי לרדת בהדרגה². ניתן איפוא לומר, שב-1974 נבלמה צמיחתה של התעשייה, וזאת לראשונה מאז 1968, עת התאושש המשק מהמיתון. ראוי להדגיש, שהבלימה בצמיחת כלל התעשייה משקפת התפתחויות סותרות במגזרי התעשייה השונים, כאשר בענפים הקשורים לייצור הביטחוני שררה גאות, ענפי הטקסטיל והלבשה, היהלומים וענפים הקשורים לתעשיית הבנייה, היו שרויים בשפל, ואילו בשאר קבוצות הענפים היו שיעורי גידול מתונים בלבד (ראה לוח י"ד-2).

במחצית הראשונה של 1974 היתה התאוששות מהירה של הייצור התעשייתי בהשוואה לרביע המלחמה. התאוששות זו התאפשרה על ידי גידול כושר הייצור כתוצאה מהשחרור ההדרגתי של כוחות המילואים, מצד אחד, והתאוששות מהירה של כל הביקושים (גם אלו שבממוצע שנתי ירדו, כמו השקעות בבנייה בציוד ובמכונות). התאוששות זו של הביקושים השתקפה במיוחד בגידול בביקוש הביטחוני וכן במימוש של רכישות והשקעות שנדחו ברביע המלחמה.

לקראת המחצית השנייה של השנה הושלם שחרור כוחות המילואים המגויסים. רמת הגיוס היתה אמנם גבוהה מזו שלפני המלחמה, אולם לא היה בה כדי לפגוע באופן משמעותי בהרחבת הייצור התעשייתי. במחצית זו החלו כבר להצטבר גורמי האטה, רפיון ואף ירידה בביקושים שהיה על התעשייה לספק — פרט לביקוש של הצריכה הציבורית הביטחונית, שבמשך כל שנת 1974 היה גורם בעל השפעה מרחיבה. בצריכה הפרטית, חלה גיאות ברביע השני של השנה לאחר התאפקות יחסית ברביע הראשון של השנה, אך היא הפכה במשך הרביע השלישי להאטה, וברביע הרביעי היא אף ירדה. היצוא, למעט יהלומים, התאושש במהירות החל ברביע השני של השנה (התאוששות שהתבטאה אף ברמת יצוא גבוהה מזו שהיתה ערב מלחמת יום הכיפורים — ראה

¹ המושג "ייצור תעשייתי" מתייחס לתפוקה התעשייתית בענפי התעשייה השונים כאשר היא משוקללת במשקלות של הערך המוסף המפקדי של ענפי התעשייה השונים. בהנחה, שבתוך כל ענף קיים בזמן הקצר יחס קבוע בין הערך המוסף המפקדי, שהוא בקירוב אומדן של התוצר של הענף, לבין תפוקת הענף, הרי אומדן השינויים בתפוקת כל ענף בתעשייה, כאשר הם משוקללים במשקלות הערך המוסף המפקדי של כל ענף בתעשייה, נותן קירוב טוב למדי לשינויים הריאליים החלים בערך המוסף המפקדי של התעשייה, או במלים אחרות, של התוצר בתעשייה. לפירוט האינדקטורים המשמשים למדידת הייצור התעשייתי ראה, למשל, שנתון סטטיסטי לישראל לשנת 1974, עמודים 411—414.

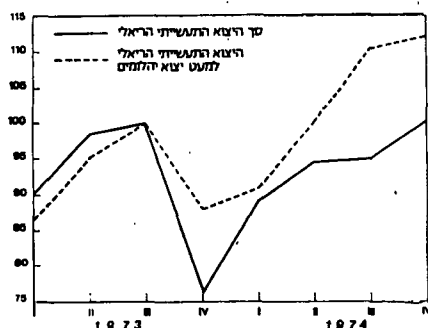
² את הירידה ברביע השלישי של השנה, בייצור התעשייתי, יש ליחס לעובדה, שחלק מאומדן הייצור התעשייתי נעשה באמצעות מדידת הפדיון במחירים שוטפים בניכוי עליית המחירים. שיטת אומדן כזאת איננה "תופסת" ייצור למלאי, ויתכן שברביע השלישי של השנה עדיין לא ירד הייצור התעשייתי.

דיאגרמה י"ד-2) והמשיך לגדול בצורה ניכרת גם ברביע השלישי של השנה, ורק ברביע הרביעי הוא כמעט שלא גדל, ובכך הצטרף לגורמים שתרמו לבלימת הגידול בייצור התעשייתי ברביע זה. החל במחצית השנייה החלו ההשקעות בבנייה, בציוד ובמכונות מייצור מקומי, יורדות ותרמו לירידה המתונה שנרשמה בייצור התעשייתי ברביע זה.

בתפוקה ליום עבודה נרשם ב-1974 גידול, אך הוא היה נמוך בהשוואה לזה שנרשם בכל אחת מן השנים מאז היציאה מהמיתון ועד מלחמת יום הכיפורים (ראה לוחות י"ד-1, י"ד-5). ברביע הראשון נרשם גידול ניכר בתפוקה ליום עבודה, שכן אז היה הצע העבודה מגבלה להרחבת כושר הייצור כמעט בכל ענפי התעשייה (ראה דיאגרמה י"ד-1 ולוח י"ד-2). ברביע השני כבר

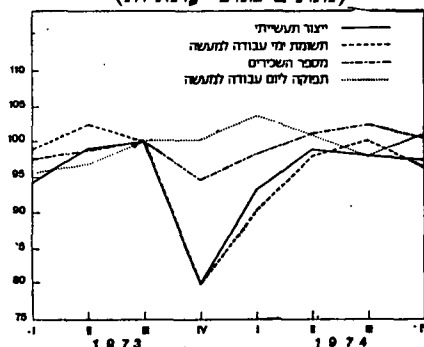
דיאגרמה י"ד-2

התפתחות סך הייצוא התעשייתי הריאלי והיצוא התעשייתי הריאלי למעט יהלומים לשנים 1973/4 על בסיס הרביע השלישי של 1973=100

דיאגרמה י"ד-1

התפתחות הייצור הריאלי, תשומת ימי עבודה למעשה, מספר השכירים ותפוקה ליום עבודה למעשה בתעשייה, בשנים 1973/4, ממוצעים רבעוניים על בסיס הרביע השלישי של 1973=100 (נתונים מנוכי עונתיות)

החלה האטה בגידול התפוקה ליום עבודה, אשר הפכה אף לירידה מוחלטת ברביע השלישי של השנה — מצב המשקף אבטלה סמויה באותם ענפים, שכבר עמדו אז בפני רפיון וירידה בביקושים. ברביע הרביעי כבר גדלה שוב התפוקה ליום עבודה למעשה, אם כי בשיעור מתון ביותר, והדבר משקף את תחילת היערכות ענפי התעשייה לתפנית שהיתה בביקושים. הדבר התבטא, בצד גידול גדול יותר של עובדים ממפעל למפעל, גם בירידה במספר השכירים אשר, היתה מלווה בירידה מהירה יותר בתשומת ימי העבודה למעשה (ראה לוח י"ד-7 ודיאגרמה י"ד-1). עובדה זו משקפת, כשלעצמה, מעבר לשבוע עבודה מקוצר, למשמרת אחת במקום שתיים ופעולות דומות, אשר צמצמו את תשומת ימי העבודה למעשה בקצב מהיר יותר מהירידה שנרשמה אז במספר השכירים בתעשייה.

המחצית השנייה של 1974 מאופיינת איפוא במפנה מהותי בהתפתחות צמיחתה של התעשייה, אשר איננו כבר תולדה של היקף גיוסים מוגבר. אינדיקטורים חלקיים מראים, שבחודשים הראשונים של 1975 נמשכה מגמת הירידה במספר השכירים בתעשייה¹, שהחלה עוד באמצע הרביע השלישי

¹ מבוסס על סקר מוחש שעורכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במדגם מוקטן של מפעלי תעשייה. הממצאים מבוססים על ניפוח ממצאי מדגם זה לפי ענפים כאשר הנתון, שאליו מתייחס המדגם, הוא מספר השכירים, שעבדו באותו חודש במפעל אפילו יום אחד.

של 1974; הייצוא הריאלי, לא גדל כנראה, ואילו מבצעי ההוזלה הרבים בשוק המקומי, שנמשכו גם לאחר תקופת חג הפסח מעידים, כי הצריכה לא התאוששה לאחר שהחלה לרדת ברביע האחרון של 1974.

המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעודים מקומיים, עלו ב-1974 בקצב מהיר ביותר (ראה לוח י"ד-1 וכן הלוחות י"ד-9 עד י"ד-13). קשה לדעת, באיזו מדה תרמו לעליית מחירים זו לחצים מצד הביקושים, ובאיזו מידה הם היו פרי לחצים מצד ההוצאות. אולם נראה, כי בסיכום כולל, היתה זו שנה, שבה עליית המחירים המהירה קיבלה את הדחיפה הראשונית מלחצים מצד ההוצאות (עליית מחירי חומרי גלם מיבוא בחלק האחרון של 1973 ובמחצית הראשונה של 1974 ופעולות הממשלה בתחום המסים העקיפים והסובסידיות החל ברביע האחרון של 1973 וברביע הראשון של 1974) — אך ההתאוששות המהירה של הביקושים במחצית הראשונה של השנה, כאשר בחלק מענפי התעשייה הם יצרו אף לחצי ביקוש, אפשרה ליצרנים לגלגל את עליית ההוצאות לצרכנים. ביולי 1974 ובנובמבר 1974 שוב הפעילה הממשלה מדיניות, שהשפיעה על עליית ההוצאות, ודומה, כי החל במחצית השנייה של השנה במרבית ענפי התעשייה היתה עליית המחירים, שהתרחשה במחצית זו של השנה, בעיקרה פרי לחצים מצד ההוצאות. בסיכום כולל, ניתן לומר, כי באותם ענפי תעשייה ובאותן תקופות משנה של השנה, שבהן ניתן היה "לגלגל" את עליות ההוצאות לצרכנים, הדבר נעשה, והיה אף מלווה במקרים אחדים בהגדלת הייצור הריאלי. אך בענפים אחרים, שבהם לא היה מנוס מהעלאת המחירים בגלל עליית ההוצאות, נעשה הדבר תוך צמצום הייצור הריאלי (ראה למשל לוח י"ד-10).

ביצוא התעשייתי, חלה ב-1974 התפתחות בלתי אחידה. יצוא מוצרי צריכה ויצוא היהלומים ירד, ואילו יצוא מוצרי השקעה והיצוא של חלק מהענפים המיוחדים (פוספטים, כימיקלים, דשנים וכדומה) גדל בצורה ניכרת. ירידת היצוא של היהלומים ומוצרי הצריכה קשורה בהתפתחות המיתון ב-1974 בעולם המערבי. העלייה המהירה ביצוא דשנים, פוספטים גלמיים וחומרי הדברה, קשורה בעיקרה בעליית מחירי המזון בעולם. עליית מחירים זו יצרה ביקוש מוגבר לדשנים, חומרי גלם לדשנים וחומרי הדברה המהווים תשומות בייצור מזון. הגידול ביצוא מוצרי השקעה קשור בחלקו בהתפנות כושר ייצור מקומי כתוצאה מהירידה בביקוש המקומי להשקעות, ובחלקו הוא משקף התפתחויות ספציפיות שאינן משקפות, כנראה, מגמה ארוכת טווח.

ההשקעה הגולמית הריאלית בתעשייה כמעט שלא עלתה ב-1974, ולמעשה, בניכוי השפעת המלחמה היא אף ירדה. תופעה זו, משקפת מספר מגמות, שפעלו באותו כיוון: מאז 1972, יצר קצב גידול ההשקעות בתעשייה מצב של עודף כושר ייצור. חלק מן ההאטה בהשקעות ב-1973 (9) ומן הירידה ב-1974 יש לראות במסגרת תהליך ההתאמה של היקף ההשקעות למלאי ההון הדרוש כפי שמתחייב מגידול הייצור התעשייתי. ב-1974, גדלה אי הודאות ביחס להמשך רמת הפעילות הכלכלית שתהיה במשק הישראלי, הדבר הגדיל את הסיכון הכרוך בהשקעות חדשות, ובכך צמצם את כדאיותן. מצד שני, מן הראוי לציין, כי בקצב האינפלציה שנרשם ב-1974, ובהתחשב בתנאי המימון החיצוניים המוכוונים, שעמדו לרשות התעשייה, גברה הכדאיות של השקעות אלו. העובדה, שבדיעבד, לא גדלה ההשקעה הגולמית בתעשייה ב-1974, משקפת כנראה את העובדה שמשקלם של הגורמים הריאליים היה מכריע יותר בשיקולי היצרנים ממשקל הגורמים הפיננסיים.

2. הייצור התעשייתי

א. הייצור התעשייתי בכלל התעשייה

ב-1974 חלה האטה בקצב הגידול הריאלי של הייצור התעשייתי ובניכוי השפעת המלחמה הוא אף נבלם לחלוטין. בשנת 1974 הגיע הגידול הריאלי בייצור התעשייתי ל-4 אחוזים (לוח

י"ד-1), וב-1974(9) היתה ירידה של אחוז אחד. השוואת השינוי הריאלי בייצור התעשייתי בתשעת החדשים האחרונים של 1974 (נתונים מנוכי עונתיות) לתשעת החדשים הראשונים של 1973 — השוואה המנכה באופן מירבי את השפעת המלחמה הן ב-1974 והן ב-1973 — מלמדת, שלא חל כל שינוי ריאלי בייצור (ראה לוח י"ד-8). ניתן איפוא לקבוע, שבשנת 1974 נבלמה צמיחת התעשייה, גם מעבר להשפעות שהיו למלחמת יום הכיפורים על שיעור צמיחתה של התעשייה.

התייצבות הייצור התעשייתי הריאלי היא שינוי בולט במגמת הצמיחה מאז היציאה מהמיתון ועד למלחמת יום הכיפורים (ראה לוח י"ד-1). למרות שבמהלך 1974 לא עלתה רמת הייצור התעשייתי על זו של 1973(9), נבדלת המחצית הראשונה של השנה מן השנייה בגורמים שפעלו להאטה ולבלימה של הצמיחה.

במחצית הראשונה של 1974 היה המחסור בתשומת העבודה הגורם העיקרי לבלימת הגידול בייצור התעשייתי הריאלי (בהשוואה לכל רמת הייצור ב-1973 לפני המלחמה). בשל גורם זה התקשה הענף לספק את מלוא הביקושים, שעמדו בתקופה זו בפניו, אם כי עצמתו של גורם זה הלכה ונחלשה במשך המחצית הזאת. במשך התקופה שרר עדיין היקף גיוסים ניכר ועל אף היקף השחרורים הגדול בתקופה זו (ראה: "תשומת ימי העבודה למעשה" בלוח י"ד-7 ובדיאגרמה י"ד-1) טרם הגיעה תשומת העבודה בתעשייה, כפי שהיא נמדדת במונחי ימי עבודה למעשה, בחודש מאי 1974 (נתונים מנוכי עונתיות) לרמתה ברביע השלישי של 1973. רק בחודש יוני 1974, לאחר חתימת הסכם הפרדת הכוחות גם עם סוריה, עלתה תשומת ימי העבודה למעשה על הרמה שהיתה בממוצע ברביע השלישי של 1973, וגם אז רק ב-0.7 אחוז. החל בחודש יולי 1974 ואילך הולכת תשומת ימי העבודה למעשה ויורדת בהדרגה עד סוף השנה (ראה דיאגרמה י"ד-1), אך זאת מסיבות שונות מאלו שהיו במחצית הראשונה של השנה, כפי שעוד יפורט להלן.

הנתונים שבנמצא ביחס להתפתחות הביקושים לתפוקת התעשייה במשך השנה אינם שלמים. מנתונים חלקיים, ביחס ליצוא התעשייתי והצריכה הפרטית, נראה, כי לאחר רביע המלחמה (הרביע האחרון של 1973) חלה התאוששות מה יצוא כבר ברביע הראשון אשר אף הוחשה ברביע השני (ראה דיאגרמה י"ד-2); ובצריכה הפרטית החלה גיאורת ברביע השני לאחר התאפקות מקניות (בעיקר של מוצרים "נדחים") ברביע הראשון של 1974. גיאורת זאת שיקפה, ככל הנראה, גם את הציפיות להנהגת מדיניות כלכלית חדשה¹, שהביאו להקדמת קניות. אין בנמצא נתונים רבעוניים על הביקוש בפועל של מערכת הביטחון, אך נראה, שהוא היה גבוה מאוד במחצית הראשונה של השנה. היקפם של ביקושים אלו, הנמדדים לפי משקל התוצר התעשייתי הנובע מהשימושים הסופיים (ראה לוח י"ד-6), מורה, כי במחצית הראשונה של השנה היתה גיאורת בביקושים ביחס לכ-80–85 אחוזים מהתוצר התעשייתי הנובע מהשימושים הסופיים. ביחס לשאר הביקושים, שעמדו בפני התעשייה — השקעות מייצור מקומי בציד, במכונות ובבנייה (תשומות לבנייה) — אין בשלב זה נתונים, שבעזרתם ניתן לדעת, אם היתה רמת הביקוש גבוהה מכושר הייצור בתקופה זו או נמוכה ממנו. יש לזכור, שב-1973, לפני המלחמה, כבר חלה האטה בביקוש להשקעות במשק, ובהתחלות הבנייה החלה ירידה של ממש. מצד שני, אפשר שהמגבלה היתה מצד ההצע, אף כי הביקוש היה ברמה נמוכה מזו של 1973. שני אינדיקטורים מחזקים סברה זו: (א) ב-1974 חל גידול מהיר ביותר ביצוא מוצרי השקעה, וגם אם ירד הביקוש המקומי להשקעות בציד ובמכונות בתקופה זו, הרי תרם היצוא לגידול הביקוש לתפוקת הענפים המייצרים ציד ומכונות. (ב) אף כי ב-1974 ירד הביקוש לתפוקת התעשייה, המיועדת בעיקרה לבנייה, היתה התאוששות מהירה במשך השנה בענף המינרלים האל-מתכתיים, ענף — המייעד כמעט את כל תפוקתו לבנייה (לוח י"ד-7). חלה התאוששות מהירה במשך השנה בענף המינרליים האל-מתכתיים הן בייצור התעשייתי והן בתשומת ימי העבודה למעשה — התאוששות

¹ היו ציפיות להעלאת מסים עקיפים ואף לפיחות.

אינדקסורים להתפתחות התעשייה, 1961 עד 1974
(אחוזים)

העלייה או הירידה (—)											
בהשוואה לתקופה הקודמת								ממוצע שנתי			
1974	(9)1974	1973	(9)1973	1972	1971	1970	¹ 1969	—1969 1972	—1966 1968	—1961 1965	
4.0	—1.0	5.3	12.1	11.9	10.5	9.4	15.9	11.9	11.5	13.4	הייצור התעשייתי
51.4	39.3	27.4	34.1	28.0	22.9	16.1	18.3	21.3	14.6	20.5	פדיון במחירים שוטפים
2.8	1.8	0.9	2.4	4.8	4.8	5.7	9.7	6.3	4.3	3.3	מספר המועסקים ²
0.9	—4.4	—3.1	2.1	6.2	5.1	4.6	11.6	6.9	—	—	תשומת ימי עבודה למעשה
1.4	—7.4	—2.3	6.3	10.8	10.2	13.5	35.1	17.4	10.5	6.0	ההשקעה הגולמית הריאלית
8.7	(8.7)	10.5	(10.5)	11.0	10.6	11.2	8.1	10.3	11.0	11.0	מלאי הון גולמי הריאלי ³
1.2	—2.7	4.4	9.5	6.8	5.4	3.5	5.7	5.3	6.9	9.8	תפוקה למועסק ⁴
3.1	3.6	8.7	9.8	5.4	5.1	4.6	3.8	4.7	—	—	תפוקה ליום עבודה למעשה ⁵
—4.4	—9.0	—4.7	1.5	0.8	—0.1	—1.6	7.2	1.5	0.5	2.2	תפוקה ליחידת מלאי הון ⁶
—1.5	—6.0	0.0	6.0	4.2	3.0	1.2	6.9	3.8	4.5	7.0	השינוי בפדיון גורמי הייצור א' ⁷
—0.5	—2.6	2.1	6.1	3.5	2.9	1.8	5.9	3.5	—	—	השינוי בפדיון גורמי הייצור ב' ⁸
51.5	47.1	19.1	16.6	11.6	9.2	6.8	1.9	7.4	1.8	5.0	מחירים סיטוניים בשוק המקומי
45.6	40.7	21.0	19.6	14.4	11.2	6.1	2.1	8.4	2.8	6.3	הפדיון במחירים שוטפים ליחידת תפוקה
19.5	20.6	24.8	25.2	7.9	2.6	—0.7	4.8	3.7	—	—	מחירי היצוא התעשייתי פו"ב
36.9	33.8	23.5	22.7	13.5	11.2	12.3	3.8	10.2	3.5	16.2	שכר עבודה נקוב לשכיר
41.6	32.1	23.3	28.1	21.0	18.2	17.6	15.7	18.1	8.0	—	סך תשלומי השכר לשכירים

- (1) החל בשנת 1969 מבוססים נתוני הייצור שכר העבודה, הפדיון המחירים והיצוא על סיחוג ומדגם חדשים.
- (2) עד 1968 מחושב השינוי במספר המועסקים לפי מדד השכירים. מ-1969 עד 1973 — על פי מדד המועסקים.
- (3) מלאי הון גולמי הריאלי לתחילת השנה.
- (4) מבוסס על השינוי במספר המועסקים כמייצגים את השינוי בתשומת העבודה. לפדיון גורמי הייצור המבוסס על מספר המעסיקים אין משמעות ב-1974 בגלל היקף הגיוסים.
- (5) מבוסס על השינוי בתשומת ימי העבודה למעשה כמייצגים את השינוי בתשומת העבודה. לפדיון גורמי הייצור המבוסס על תשומת ימי העבודה למעשה יש יותר משמעות ב-1974.
- (6) המושג תפוקה בלוח זה מתייחס לייצור התעשייתי.
- ה פ ק ו ר : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וניבוי בנק ישראל

השינויים הריאליים בייצור התעשייתי ובתפוקה ליום עבודה למעשה, והשינויים בימי העבודה למעשה

(אחוזים)

העלייה או הירידה (—)

הייצור התעשייתי			משקל הקבוצה				הקבוצה או הענף
סה"כ (9)1974	רבעון שלישי	רבעון שני	רבעון ראשון	בימי העבודה למעשה	במספר השכירים	בייצור התעשייתי	
0.3	—2.3	0.4	2.8	50.9	52.5	45.9	ענפים המייצרים בעיקר מוצרי תצרוכת
3.7	4.2	—0.4	7.2	12.0	12.1	11.9	מזון (למעט שימורי פירות וירקות)
—3.6	—11.8	—4.8	5.7	20.1	21.1	16.0	טקסטיל והלבשה
1.7	1.8	5.9	—2.5	18.8	19.3	18.0	שאר הענפים המייצרים בעיקר מוצרי תצרוכת
8.1	9.8	7.5	7.0	18.1	16.4	17.3	ענפים המייצרים בעיקר לצריכה ציבורית בטחונית ולהשקעות ⁴ (למעט בניה)
(11.3)	(15.2)	(10.0)	(8.8)	(9.3)	(7.9)	(7.8)	לצריכה ציבורית בטחונית
(5.4)	(5.3)	(5.4)	(5.5)	(8.8)	(8.5)	(9.5)	להשקעות (למעט בניה)
—10.6	—9.3	—8.5	—14.0	11.4	11.5	12.7	ענפים המייצרים בעיקר תשומות לענפי הבנייה
—3.0	—5.5	3.0	—6.6	8.3	8.2	11.6	ענפים המייצרים בעיקר מוצרי ביניים שאינם מיועדים לייעוד עיקרי אחד
3.6	5.4	10.5	—5.2	6.4	6.0	7.6	ענפים מיוחדים (שעיקר תפוקתם מיועד לייצוא)
—15.7	—24.4	—16.5	—6.1	4.9	5.4	4.9	יהלומים
—1.0	—2.0	—0.2	—0.7	100.0	100.0	100.0	סך כל התעשייה ⁶

- (1) הענפים מסווגים בלוח זה לפי הייעוד העיקרי אליו מופנית תפוקתם (הישירה והעקיפה) כפי שנקבע על פי חישובים שנערכו באמצעות לוחות תשומה תפוקה. לתיאור מפורט של המיון ואופן שיוך הענפים לקבוצות השונות; ראה נספח לדוח בנק ישראל לשנת 1975, פרק התעשייה.
- (2) בהיעדר גורמי עונתיות של קבוצות הענפים במיון המוצג כאן; לא ניתן להציג את ההתפתחות של המשתנים המוצגים כאן במיון הנידון, במשך שנת 1974. ולכן מוצגים רק שלושת הריבועונים הראשונים של 1974 בהשוואה לרביעים המקבילים ב-1973.
- (3) ייתכן והשינוי החיובי ברביע הראשון של השנה מוסה כלפי מעלה, כי בהלבשה נמדד מדד הייצור התעשייתי לפי פדיון הענף בניכוי המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים. בשיטת מדידה כזו, יש אפשרות כאשר המכירות נעשות מהמלאי שמדד הייצור יהיה מוסה כלפי מעלה. ייתכן אפוא, שברביע הראשון של 1974 יש במדד הייצור של סעיף זה הסייה כלפי מעלה, ומכאן הגידול היוצא דופן בתפוקה ליום עבודה למעשה ברביע זה.

ובמספר השכירים במיון ענפי התעשייה לפי סוג המוצרים והייצור העיקרי¹
ב-1974 (9) לפי רבעונים²

לעומת התקופה המקבילה ב-1973 (9)											
ימי עבודה למעשה				מספר השכירים				התפוקה ליום עבודה למעשה ³			
רבעון ראשון	רבעון שני	רבעון שלישי	סה"כ (9) 1974	רבעון ראשון	רבעון שני	רבעון שלישי	סה"כ (9) 1974	רבעון ראשון	רבעון שני	רבעון שלישי	סה"כ (9) 1974
-7.7	-5.4	-1.2	-4.8	-2.1	-1.2	-1.5	-1.7	11.4	6.1	-1.2	5.4
-4.6	-1.5	1.7	-1.5	3.6	0.7	1.6	1.9	12.4	1.1	2.5	5.3
-11.7	-11.5	-8.9	-10.7	-4.8	-4.9	-8.2	-6.3	19.7 ⁴	7.6	-3.2	8.0
-5.3	-1.1	5.3	-0.4	-2.8	1.6	4.4	1.0	3.0	7.1	-3.3	2.1
-9.5	0.2	5.2	-1.4	3.3	8.0	6.1	5.8	18.2	7.3	4.4	9.6
(-6.2)	(4.8)	7.7	2.1	(5.6)	(8.4)	(8.8)	(7.6)	(16.0)	(5.0)	(7.0)	(9.0)
(-11.1)	(-4.0)	3.0	-4.0	(0.9)	(7.6)	(3.2)	(3.9)	(18.7)	(9.8)	(2.2)	(9.8)
-14.7	-6.3	-3.8	-8.3	-7.3	-1.4	2.7	-2.0	0.8	-2.3	-5.7	-2.5
-2.6	1.0	0.5	-1.0	5.2	6.1	4.6	5.3	-4.1	4.0	-6.0	-2.0
-4.2	-4.6	-7.3	-5.4	5.6	5.8	6.3	5.9	-1.0	15.8	13.7	9.5
-21.8	-8.6	-2.8	-11.1	-9.5	-0.2	-1.4	-3.7	20.1	-8.6	-22.2	-5.2
-8.7	-4.3	0.0	-4.4	0.5	2.4	2.4	1.8	8.8	4.3	-2.1	3.6

(4) מהימנות החלוקה של ענפי המשנה התעשייתיים בתוך קבוצה זו, בין ענפים המייצרים בעיקר לצריכה ציבורית בטחונות לבין אלו המייצרים בעיקר השקעות (למעט בנייה) מוטלת בספק ולפיכך יש להתייחס לנתונים אלו, המובאים לכן בסוגריים, בהסתייגות מה.

(5) מחושב לפי השינוי במדד הייצור התעשייתי מחולק במדד ימי העבודה למעשה.

(6) נתוני שורת סך כל התעשייה אינם מחושבים משקלול הקבוצות השונות במשקלות המופיעים בלוח זה, אלא נתקבלו ישירות מהלמ"ס. משקלול השינויים במשתנים המוצגים בלוח זה במיון לפי קבוצות, מתקבלות תוצאות שונות במקצת לגבי סך כל התעשייה בגלל שהמשקלות עצמם הם משנת 1968 ואילו בתוך כל קבוצה השינויים חושבו על פי מדדים. אולם ההבדלים שבין שורת סך התעשייה כפי שהיא מוצגת כאן, לבין הנתונים המתקבלים משקלול שיעורי השינוי בקבוצות השונות הם קטנים ואינם משנים את משמעות התוצאות המוצגות בוח.

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח י"ד-3

אומדן התפוקה הגולמית¹ והשנויים החלים בה לפי ענף ראשי, 1969 עד 1974

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת								תפוקה גולמית במחירי גורמי יצור 1972 במחירים שוטפים	
1974 ⁽⁹⁾	1973 ⁽⁹⁾	1974 ⁴	1973	1972 ³	1971 ³	1970 ³	1969 ²	1973 ³ (9)	
—8.8	7.1	2.9	4.2	14.4	0.7	19.1	4.7	8.1	438.4 כרייה וחציבה
4.7	9.4	4.0	9.5	9.6	9.7	5.6	8.2	8.0	2,653.4 מזון משקאות וטבק
—4.8	21.2	—0.7	12.6	8.0	7.8	2.7	15.0	8.6	1,462.1 טקסטיל
—2.1	12.1	—1.1	6.3	32.3	5.6	13.5	5.0	11.5	1,020.0 הלבושה
—5.3	2.6	—0.9	—1.7	0.0	4.4	4.6	8.0	1.5	159.6 עור ומוצרי
—7.0	9.0	—1.5	0.7	12.5	5.3	5.6	8.0	5.3	634.3 עץ ומוצרי
3.0	3.7	5.1	1.5	6.4	11.5	7.6	5.0	6.0	396.3 נייר ומוצרי
—2.7	14.8	2.4	6.8	7.3	—5.2	0.9	15.0	4.5	444.5 הדפסה והוצאה לאור
—10.9	20.0	—4.3	8.8	19.2	17.4	15.0	21.5	12.6	719.0 מוצרי גומי ופלסטיק
7.3	11.6	8.9	8.4	14.4	12.4	16.2	11.0	12.0	1,131.3 מוצרים כימיים ומוצרי נפט
—12.8	9.0	3.9	—2.5	14.4	10.3	12.5	11.2	6.6	702.1 מינרלים
—5.1	15.0	2.2	3.8	8.3	0.0	—2.4	23.6	4.5	503.1 מתכת בסיסית
—6.3	8.0	2.3	—1.7	7.9	18.0	12.1	20.0	7.8	1,685.6 מוצרי מתכת
0.5	2.8	7.9	—2.1	9.2	2.4	10.4	24.0	5.1	659.1 מכונות
10.3	17.1	18.5	9.3	10.3	17.5	7.4	48.4	13.4	1,270.3 ציוד חשמלי ואלקטרוני
13.7	12.7	17.7	7.5	2.6	18.9	28.1	28.4	14.6	1,038.6 כלי הובלה
—15.7	24.7	—5.7	12.2	22.8	24.5	—1.9	4.2	12.8	826.2 יהלומים
5.0	2.4	3.3	—4.7	9.2	30.8	5.6	26.9	7.8	166.6 שונות
—0.9	12.1	4.0	5.3	11.9	10.5	9.4	15.9	8.9	15,910.5 סך כל התעשייה

(1) מבוסס על סקר התעשייה והמלאכה לשנת 1972/3 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(2) ראה הערות בלוח י"ד-1.

(3) נתונים מתוקנים.

(4) נתונים ארעיים לגבי חודש דצמבר 1974.

לוח י"ד-4

התפלגות התפוקה התעשייתית-הריאלית ותוספת התפוקה במחירי גורמי היצור

לפי ענפים ראשיים, 1969 עד 1974

(אחוזים)

התפלגות תוספת התפוקה					התפלגות התפוקה התעשייתית								
1974	1973	1972	1971	1970	(9)1974	(9)1973	1974	1973	1972	1971	1970	1969	
1.7	-1.9	0.1	6.5	1.0	2.7	2.6	2.5	2.5	2.8	3.0	2.8	3.0	כרייה וחציבה
16.2	27.2	14.8	11.9	10.2	2.2	16.1	17.2	17.3	16.7	16.9	17.3	18.3	מזון משקאות וטבק
-1.6	19.8	6.7	3.3	10.1	11.2	9.8	9.3	9.8	9.2	9.5	10.0	9.9	טקסטיל
-1.7	6.9	3.4	3.9	2.6	7.6	6.3	6.1	6.4	6.4	6.7	7.0	7.6	הלבשה
-0.2	-0.2	0.4	0.4	0.8	1.6	0.9	0.9	0.9	1.0	1.1	1.1	1.2	עור ומוצריו
-1.3	0.4	2.0	3.9	2.4	4.2	3.8	3.6	3.8	4.0	4.2	4.2	4.5	עץ ומוצריו
2.9	0.6	2.5	0.3	1.0	3.0	2.3	2.4	2.4	2.5	2.5	2.7	2.9	נייר ומוצריו
1.6	3.2	-1.5	5.7	3.1	8.3	2.8	2.8	2.8	2.8	3.3	3.1	3.1	דפוס והוצאה לאור
-15.6	6.8	6.7	7.9	5.2	5.0	4.8	3.8	4.6	4.5	4.3	4.0	3.8	מוצרי גומי ופלסטיק
15.2	10.2	7.9	10.4	5.2	9.4	7.0	7.6	7.3	7.1	7.0	6.8	7.0	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
-13.2	-1.9	4.1	-1.5	3.8	4.3	4.2	3.4	4.1	4.4	4.4	4.9	5.1	מוצרים מינרלים אל-מתכתיים
1.6	2.0	0.0	5.0	5.0	3.5	3.2	3.0	3.1	3.2	3.5	3.4	3.1	מתכת בסיסית
5.3	-3.0	16.2	12.5	12.6	11.1	10.1	9.7	9.8	10.6	10.0	9.8	9.3	מוצרי מתכת
7.1	-1.4	0.9	4.1	6.8	4.6	3.8	4.0	3.8	4.1	4.5	4.5	4.2	מכונות
35.7	12.7	11.9	22.0	16.1	11.1	8.2	9.4	8.2	8.0	7.5	6.4	4.9	ציוד חשמלי ואלקטרוני
59.7	8.4	10.4	-0.9	11.4	9.0	7.3	8.8	6.6	6.5	6.1	6.7	6.0	כלי הובלה
-14.0	10.8	10.3	3.3	1.5	5.6	5.7	4.7	5.5	5.2	4.6	4.7	5.2	יהלומים
0.7	-0.6	2.4	1.0	1.4	1.2	0.9	0.9	0.9	1.0	0.9	0.9	0.8	שונות
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכול

ה מקור: סקרי התעשייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 1973/1972.

לוח י"ד-5

הגורמים המפכירים את הגידול בייצור התעשייתי (כל שנה לעומת קדמתה), 1969 עד 1974
(אחוזים)

1974		5 (9) 1974		1973		4 (9) 1973		1972		1971		1970		1969	
התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה ליירידת הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול	התרומה לגידול הייצור	שיעור הגידול
א. גורמי הצע															
הייצור התעשייתי הריאלי (הערך המוסף המפקדי)															
100	4.0	—	—1.0	100	5.3	100	12.1	100	11.9	100	10.5	100	9.4	100	15.9
12	0.9	—	—4.4	(—31)	—3.1	10	2.1	28	6.2	26	5.1	26	4.6	40	11.6
100	8.7	—	8.7	(91)	10.5	40	10.5	43	11.0	46	10.6	55	11.2	23	8.1
ימי עבודה למעשה*															
מלאי הון															
גידול הייצור כתוצאה מגידול התשומות															
112	4.5	—	1.6	60	3.2	50	6.0	71	8.4	72	7.6	81	7.6	63	10.0
—12	—0.5	—	—2.6	40	1.2	50	6.1	29	3.5	28	2.9	19	1.8	37	5.9
הפריון הנמדד ²															
ב. אינדיקטורים לתרומת הגידול בביקוש ³															
29	6.7	13	3.1	49	9.2	—	—	31	11.9	10	4.0	24	6.6	22	8.1
39	17.6	84	46.7	36	13.8	—	—	14	10.5	31	30.7	21	15.7	12	13.6
—6	—2.4	—13	—5.3	10	3.1	—	—	28	20.2	17	13.3	23	13.2	36	35.0
62	7.0	84	9.8	95	8.6	—	—	73	13.8	58	12.1	68	10.2	70	15.1
8	21.5	4	10.9	0	0.2	—	—	7	38.8	4	27.0	2	7.6	6	51.4
30	9.0	12	3.8	5	1.2	—	—	20	9.2	38	20.4	30	11.2	24	13.1
38	10.2	16	4.4	5	1.1	—	—	27	11.4	42	21.0	32	10.9	10	15.3
100	7.9	100	8.2	100	6.3	—	—	100	13.1	100	14.7	100	8.9	100	15.2
סך כל השימושים															
סך כל היצוא															
סך כל השימושים															

- (1) בניגוד לשנים קודמות שבהן הוצגו נתוני תשומת העבודה בהתחשב בשינוי מספר המועסקים, מוצגים השנה נתונים אלו בהתחשב בתשומת ימי העבודה למעשה, שכן ההשוואות עם 1974 רלוונטיות רק ביחס לשינויים בתשומות ימי העבודה למעשה.
- (2) מהאמור בהערה דלעיל, הפריון הנמדד המוצג בלוח זה, מתאים לפריון הנמדד של גורמי הייצור המוצג בלוח י"ד-1 תחת הכותרת "פריון גורמי הייצור ב". חישוב מדידת הפריון של גורמי הייצור מבוסס על ההנחה, שפונקציית הייצור המצרפית בתעשייה מתאימה לחישובים מסוג זה.
- (3) מבוסס על חישוב השינויים בתוצר התעשייתי כפי שהם נובעים מהשינויים בשימושים הסופיים. אי ההתאמה בין השינויים בתוצר הנובע מהשינויים בשימושים הסופיים לבין השינויים בייצור התעשייתי נובעת מהטייה כלפי מעלה באומדן הצריכה הציבורית הביטחונית. לפירוט נוסף ראה הערה מס' 3 בסעיף 2.ב.
- (4) בתקופה זו לא חושבו האינדיקטורים לתרומת הגידול מצד הביקושים.
- (5) אין משמעות לתרומות ב-1974 (9) בגלל היירידה בייצור התעשייתי.

שנמשכה עד לחודש אוגוסט 1974. גם אם התאוששות זו נגרמה מביקוש רב של מערכת הביטחון ולא של ענף הבנייה עצמו וגם אם הביקוש למוצרי השקעה נבע, כאמור, מביקוש בחו"ל, עובדה היא, שמרבית ענפי התעשייה עמדו בפני התאוששות ניכרת בביקושים במחצית זו של השנה והגיבו על כך בעלייה מהירה בייצור התעשייתי ובתשומת ימי העבודה במשך מחצית זו של השנה. אף על פי כן לא הגיעה רמת הייצור התעשייתי במחצית זו של השנה, לא ברביע הראשון של השנה ולא ברביע השני, לרמת הייצור שהיתה ברביע השלישי של 1973 — שהיתה רמת השיא ב-1973.

אינדיקטור נוסף למחסור בתשומת עבודה בתקופה זו הוא הגידול המהיר במספר השכירים בתעשייה. מספר השכירים בחודש יולי 1974 (חודש השיא במספר השכירים) היה גבוה ה-6.6 אחוזים (מנוכה עונתיות) ממספר השכירים בינואר 1974 וב-10.5 אחוזים בהשוואה לנובמבר 1973 — בו ירד מספר השכירים לרמה הנמוכה ביותר הן ב-1973 והן ב-1974. הדבר מלמד, שהתעשייה כולה עמדה במחצית הראשונה של השנה בפני מגבלה אפקטיבית של תשומת עבודה. אפשר שאלמלא מגבלת כוח האדם היה שיעור הצמיחה חיובי.

השינוי בתפוקה ליום עבודה למעשה במחצית הראשונה של השנה מחזק אף הוא סברה זו: הניסיון מלמד, כי בתקופות של גיאות בביקוש יחסית ליכולת הייצור עולה התפוקה ליחידת עבודה. בשלושת הרביעים הראשונים של 1974 עלתה התפוקה ליום עבודה למעשה (בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1973) ב-8.8%, ב-4.3% וב-2.1% אחוזים, בהתאמה. יש בכך כדי לרמוז על היחס שבין רמת הביקוש המצרפי שעמדה בפני התעשייה לבין רמת היכולת לייצר בהתחשב במגבלת העבודה. גם כאשר משווים את שלושת הרביעים הללו לרמת התפוקה ליום עבודה למעשה שהיתה במוצע ברביע השלישי של 1973 מתקבלת תמונה דומה, אם כי השינויים עצמם נמוכים יותר (תופעה אשר, כשלעצמה, ניתנת להסבר בכך, שברביע השלישי של 1973 היתה רמת התפוקה ליום עבודה למעשה גבוהה מאוד) ברביע הראשון של 1974 היה השינוי 3.4 אחוזים, ברביע השני 0.9 אחוז וברביע השלישי ירידה של 2.1 אחוזים.

נראה, שברביע הראשון של השנה היתה מידת האפקטיביות של מגבלת העבודה (יחסית לרמת הביקושים שעמדו מול התעשייה) גבוהה מאשר ברביע השני.

במחצית השנייה של שנת 1974 עמדה התעשייה בפני מצב שונה לחלוטין, אם כי התפתחות הייצור התעשייתי היתה דומה לזו של המחצית הראשונה של השנה. מגבלה אפקטיבית מצד תשומת העבודה כבר לא התקיימה, פרט למספר ענפים, בעיקר אלו המייצרים למערכת הביטחון. עתה החלה השפעה של רפיון, ואף ירידה, במרבית הביקושים לתפוקת התעשייה: אם במחצית הראשונה של השנה לא היתה מגמת הביקוש להשקעות בציד, מכונות ולתשומות לענפי הבנייה ברורה, הרי הנתונים השנתיים מלמדים, שלפחות במחצית השנייה של השנה חלה ירידה. ביחס לצריכה הפרטית, מראים הנתונים הרבעוניים¹, כי ברביע השלישי כבר לא גדלה הצריכה הפרטית, וברביע הרביעי היא אף ירדה במקצת. ביצוא התעשייתי, למעט יצוא יהלומים, נמשך הגידול המהיר ברביע השלישי של השנה שהחל ברביע השני, אך ברביע הרביעי הוא כבר כמעט שלא גדל (ראה דיאגרמה י"ד-2).

מתיאור זה עולה, שהשפעה מרחיבה במשך כל המחצית השנייה של השנה היתה רק לביקוש הנובע מהצריכה הציבורית הבטחונית. אך אין לשכוח, כי משקלו של זה בתוצר התעשייתי הנובע מסך השימושים הסופיים אינו עולה על 15—18 אחוזים (ראה לוח י"ד-6). לפיכך, אם במחצית הראשונה של השנה לפחות 80—85 אחוזים מהתוצר התעשייתי הנובע מהשימושים הסופיים עמד בפני לחצי ביקוש ברמה זו או אחרת (בהתחשב בכך שהצד העבודה הגביל את כושר הייצור), הרי במחצית השנייה של השנה הלכו והצטברו מצד הביקושים הסופיים לתפוקת התעשייה גורמי

¹ ליתר פירוט ראה פרק ז' לעיל.

התפלגות התוצר הנובע והתפוקה הנובעת בתעשייה לפי שימושים סופיים, 1968 עד 1974
(אחוזים)

1974	1973	1972	1971	1970	1969	1968		
(9)	(9)							
א. התוצר הנובע מהתעשייה לפי שימושים סופיים								
33.9	33.7	34.3	35.3	33.3	33.7	37.0	38.3	40.8
19.2	19.7	17.6	14.5	16.5	16.8	14.8	14.0	14.2
17.1	17.5	18.9	20.0	19.5	18.3	18.5	18.1	15.4
70.2	70.9	60.8	69.8	69.3	68.8	70.3	70.4	70.4
3.0	3.0	2.7	2.9	2.9	2.3	2.1	2.2	1.7
26.7	26.1	26.5	27.3	27.8	28.9	27.6	27.4	27.9
29.7	29.1	29.2	30.2	30.7	31.2	29.7	29.6	29.6
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
ב. התפוקה הנובעת מהתעשייה לפי השימושים הסופיים								
37.5	37.3	37.7	38.6	37.0	37.6	40.9	41.6	44.1
16.2	16.7	14.7	11.9	13.6	14.3	12.6	12.1	12.2
14.9	15.4	16.3	17.0	16.8	15.8	16.0	15.5	12.9
68.6	69.4	68.7	67.5	67.4	67.7	69.5	69.2	69.2
3.2	3.1	2.9	3.1	3.0	2.5	2.2	2.4	1.8
28.2	27.5	28.4	29.3	29.6	29.8	28.3	28.4	29.0
31.4	30.6	31.3	32.4	32.6	32.3	30.5	30.8	30.8
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* מבוסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ביחס לשימושים הסופיים הישירים, ועל עיבודי מחלקת המחקר של בנק ישראל על בסיס לוח תשומה תפוקה לשנת 1968/9 ביחס לתוצר הנובע ולתפוקה הנובעת מהתעשייה לפי שימושים סופיים. הנתונים המוצגים בלוח זה נכונים ליום 15.5.75 והם שונים מאילו שהוצגו בפרק זה בלוח המקביל בשנים קודמות בגלל תיקונים בנתוני השימושים הסופיים הישירים שנעשו בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לנתונים ביחס ל-1974(9) ולכל השנה יש להתייער בזהירות, שכן קיימת הטייה כלפי מעלה באומדן הצרכה הביטחוני. ראה גם הערה מס' 3 בסעיף 2.ב., בפרק זה.

האטה, רפיון ואף ירידה, שהגיעו — לפחות ברביע האחרון של השנה — למשקל של כ-80 אחוזים מהתוצר התעשייתי הנובע מביקושים אלו (לוח י"ד-6). יש בכך כדי להמחיש את ההיקף הכמותי של המפנה שחל בביקושים לתפוקת התעשייה מהמחצית הראשונה של השנה בהשוואה למחצית השנייה של השנה. ברור, כי מפנה זה היה הדרגתי, וכי בחלקו הוא כבר בא לידי ביטוי במחצית הראשונה של השנה, וכי גם במחצית השנייה של השנה הוא התפתח בהדרגה. התפתחות היצור התעשייתי, תשומת העבודה במונחי ימי עבודה למעשה, והשינויים במספר השכירים בתעשייה במשך המחצית השנייה של השנה מעידים כי במחצית זו של השנה, לא

לוח י"ד-7

השינויים בייצור התעשייתי, במספר השכירים ובימי העבודה למעשה בתעשייה, לפי ענפים ראשיים, לפי רביעים, 1973 ו-1974
(כל רביע בהשוואה לרביע הקודם) *
(אחוזים)

הצלייה או הירידה (—) בכל רביע לעומת הרביע הקודם														
רביע 4 1973			רביע 1 1974			רביע 2 1974			רביע 3 1974			רביע 4 1974 **		
הייצור	מספר	ימי עבודה	הייצור	מספר	ימי עבודה	הייצור	מספר	ימי עבודה	הייצור	מספר	ימי עבודה	הייצור	מספר	ימי עבודה
התעשייתי	השכירים	למעשה	התעשייתי	השכירים	למעשה	התעשייתי	השכירים	למעשה	התעשייתי	השכירים	למעשה	התעשייתי	השכירים	למעשה
סה"כ	—20.1	—5.3	—20.1	—20.1	—20.1	—20.1	—5.3	—20.1	—20.1	—5.3	—20.1	—20.1	—5.3	—20.1
כרייה וחציבה	—35.5	—4.9	—28.1	—28.1	—28.1	—28.1	—4.9	—28.1	—28.1	—4.9	—28.1	—28.1	—4.9	—28.1
מזון משקאות וטבק	4.9	—1.7	—10.3	—10.3	—10.3	—10.3	—1.7	—10.3	—10.3	—1.7	—10.3	—10.3	—1.7	—10.3
טקסטיל	—27.0	—9.4	—24.7	—24.7	—24.7	—24.7	—9.4	—24.7	—24.7	—9.4	—24.7	—24.7	—9.4	—24.7
הלבשה	—16.9	—8.1	—18.8	—18.8	—18.8	—18.8	—8.1	—18.8	—18.8	—8.1	—18.8	—18.8	—8.1	—18.8
עור ומוצרי	—18.0	—7.2	—17.2	—17.2	—17.2	—17.2	—7.2	—17.2	—17.2	—7.2	—17.2	—17.2	—7.2	—17.2
עץ ומוצרי	—27.5	—11.2	—23.3	—23.3	—23.3	—23.3	—11.2	—23.3	—23.3	—11.2	—23.3	—23.3	—11.2	—23.3
נייר ומוצרי	—1.4	0.8	—11.9	—11.9	—11.9	—11.9	0.8	—11.9	—11.9	0.8	—11.9	—11.9	0.8	—11.9
דפוס והוצאה לאור	—22.2	—4.8	—16.8	—16.8	—16.8	—16.8	—4.8	—16.8	—16.8	—4.8	—16.8	—16.8	—4.8	—16.8
מוצרי גומי ופלסטיק	—25.4	—8.8	—18.9	—18.9	—18.9	—18.9	—8.8	—18.9	—18.9	—8.8	—18.9	—18.9	—8.8	—18.9
מוצרים כימיים ומוצרי נפט	—9.5	—3.3	—11.8	—11.8	—11.8	—11.8	—3.3	—11.8	—11.8	—3.3	—11.8	—11.8	—3.3	—11.8
מוצרים מינרליים	—33.7	—18.0	—37.1	—37.1	—37.1	—37.1	—18.0	—37.1	—37.1	—18.0	—37.1	—37.1	—18.0	—37.1
אל-מתכתיים	—33.7	—2.6	—23.3	—23.3	—23.3	—23.3	—2.6	—23.3	—23.3	—2.6	—23.3	—23.3	—2.6	—23.3
מתכת בסיסית	—30.4	—7.0	—27.0	—27.0	—27.0	—27.0	—7.0	—27.0	—27.0	—7.0	—27.0	—27.0	—7.0	—27.0
מוצרי מתכת	—19.2	—5.7	—24.4	—24.4	—24.4	—24.4	—5.7	—24.4	—24.4	—5.7	—24.4	—24.4	—5.7	—24.4
מכונות	—20.0	2.2	—11.6	—11.6	—11.6	—11.6	2.2	—11.6	—11.6	2.2	—11.6	—11.6	2.2	—11.6
ציוד חשמלי ואלקטרוני	—11.6	4.3	—15.0	—15.0	—15.0	—15.0	4.3	—15.0	—15.0	4.3	—15.0	—15.0	4.3	—15.0
כלי הובלה	—39.8	—14.7	—37.9	—37.9	—37.9	—37.9	—14.7	—37.9	—37.9	—14.7	—37.9	—37.9	—14.7	—37.9
יהלומים	—2.0	—13.4	—19.0	—19.0	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0
שונות	—2.0	—13.4	—19.0	—19.0	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0	—19.0	—13.4	—19.0

* הנתונים מנוכי עונתיות.
** נתונים ארעיים לגבי חודש דצמבר.
ה ש ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מגבלות של גורמי ייצור הם שהביאו לירידת הייצור התעשייתי. (בהשוואה לרביע השני של 1974 ירד הייצור התעשייתי במחצית השנייה של השנה בממוצע — לפי נתונים מנוכי עונתיות — ב־1.2 אחוזים; כאשר הירידה ברביע השלישי היא בכאחוז אחד, וברביע הרביעי בכ־1.5 אחוזים). תשומת ימי העבודה למעשה לאחר שהגיעה לרמה הגבוהה ביותר ב־1974 (נתונים מנוכי עונתיות) בחודש יוני, החלה לרדת בהדרגה אך בעקביות, עד שבחודש דצמבר 1974 היא היתה נמוכה ב־4.3 אחוזים מהשיא שנרשם ביוני. הגידול במספר השכירים בתעשייה, שהיה מהיר במחצית

לוח י"ד-8

השינויים בייצור התעשייתי הריאלי, במספר השכירים ובתשומת ימי העבודה למעשה, לפי ענף ראשי בתעשייה, תשעת החדשים האחרונים של 1974 בהשוואה לתשעת החדשים הראשונים של 1973 (נתונים מנוכי עונתיות) *

(אחוזים)

העלייה או הירידה (—) בתשעת החדשים האחרונים של 1974 לעומת תשעת החדשים הראשונים של 1973			
ה ע נ ף	הייצור התעשייתי הריאלי	מספר השכירים	ימי העבודה למעשה
כרייה וחציבה	—1.6	5.4	—7.8
מזון משקאות וטבק	7.0	0.9	—0.8
טקסטיל	—8.4	—6.0	—12.2
הלבשה	—9.3	—8.9	—9.2
עור ומוצרין	—4.9	—7.2	—10.1
עץ ומוצריו	—5.0	—1.2	—5.0
נייר ומוצריו	3.0	7.9	12.8
דפוס והוצאה לאור	—2.3	5.1	2.0
מוצרי גומי ופלסטיק	—10.6	—5.5	—8.3
מוצרים כימיים ומוצרי נפט	7.8	13.8	11.9
מינרליים אל־מתכתיים	—10.9	—2.1	—10.0
מתכת בסיסית	—4.6	7.9	3.9
מוצרי מתכת	—4.4	3.0	—1.9
מכונות	5.5	7.5	6.2
ציוד חשמלי ואלקטרוני	15.9	14.5	8.1
כלי הובלה	16.1	13.9	3.3
יהלומים	—12.4	—1.5	—9.4
שונות	6.1	—2.1	—1.5
סך כל התעשייה	0.2	2.6	—2.3

* השוואה זו נותנת את הניכוי המירבי האפשרי של השפעות המלחמה על ההתפתחויות בתעשייה ב־1974 ו־1973. המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הראשונה של השנה, ואשר הגיע, כאמור, לשיא ביולי 1974 החל מאז לרדת בהדרגה, ובדצמבר 1974 הוא היה נמוך כבר ב-3.3 אחוזים בהשוואה לשיא ביולי 1974. קשה להניח, כי המחצית השנייה של 1974 מאופיינת במחסור בעובדים בשוק העבודה וכי לא הביקושים הם שהביאו בתקופה זו למפנה בהתפתחות צמיחתה של התעשייה, כפי שהוא תואר לעיל.

בשלב זה, אין די נתונים מהימנים, על מנת לענות על השאלה, האם המפנה המהותי בהתפתחות צמיחתה של התעשייה שהסתמן החל במחצית השנייה של 1974 נמשך גם בתחילת 1975. אולם כמה אינדיקטורים חלקיים מורים כי תהליך זה אכן נמשך גם בתחילת 1975: סקרים מוחשיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המתבססים על מדגם מפעלים תעשייתיים קטן יותר מזה המשמש כבסיס לנתונים המובאים בפרק זה, מורים, כי גם ברביע הראשון של 1975 נמשכה הירידה בתעסוקה בתעשייה בכללותה.

נתוני היצוא התעשייתי לרביע הראשון של 1975 מורים, כי כמעט שלא חל גידול (במחירים שוטפים) בהשוואה לרביע האחרון של 1974. גם מבצעי ההוולה הרבים בשוק המקומי של מוצרי תצרוכת, שהחלו ערב חג הפסח, ושחלקם נמשך גם מעבר לתקופת החג, אינם מראים על "התאוששות ניכרת" בצריכה הפרטית בתחילת 1975. אף כי אלה אינדיקטורים חלקיים בלבד, נראה, שהם מסמנים, שהמפנה, שהחל במחצית השנייה של 1974 בהתפתחות הביקושים לתפוקת התעשייה, נמשך גם בתחילת 1975.

נראה, כי בסיכום כולל היה להתפתחות הביקושים ב-1974 משקל יותר גבוה בבלימת הייצור התעשייתי בהשוואה למשקל, שהיה למגבלת העבודה. אינדיקטור ראשון לכך הוא הפריון ליחידת עבודה, הנמדד כאן בתפוקה ליום עבודה למעשה. פרט לרביע הראשון של השנה, שבו עלתה התפוקה ליום עבודה בצורה משמעותית, בכל שאר הרביעים של השנה היא עלתה בשיעור נמוך בלבד או אף ירדה, בין אם משווים זאת לרביע השלישי של 1973 (דיאגרמה י"ד-1) או לרביעים המקבילים ב-1973 (לוח י"ד-2). ב-1974 (9) וב-1974 גדלה התפוקה ליום עבודה למעשה בשיעורים הנמוכים ביותר שנרשמו בהשוואה לכל שנה אחרת, מאז היציאה מהמיתון.

ההאטה בגידול התפוקה ליום עבודה למעשה ברביע השני של 1974 והירידה ברביע השלישי (בהשוואה לרביעים המקבילים ב-1973 או לכל אחד מהרביעים ב-1973 שקדמו למלחמה), מורה, כי גם אם היתה מגבלה מצד תשומת העבודה ברביע השני של 1974, הרי היא נעלמה כליל ברביע השלישי של השנה, אשר היה כבר מאופיין באבטלה סמויה. מספר השכירים ברביע האחרון של השנה ירד (למעשה, כפי שכבר צויין לעיל, החלה הירידה עוד באוגוסט 1974, ראה לוח י"ד-7), ומספר ימי העבודה למעשה ירד אף יותר מהירידה המתחייבת מהירידה במספר השכירים (לוח י"ד-7). כשמתייחסים לאינדיקטור זה, של השינוי בתפוקה ליום עבודה למעשה, מצטיירת איפוא תמונה של משקל גבוה יותר לביקושים הסופיים בקביעת בלימת הגידול בייצור התעשייתי ב-1974 מאשר המשקל שהיה למגבלת העבודה.

ההאטה בגידול התפוקה ליום עבודה למעשה משקפת, בדרך כלל, שינויים בהרכב ביקושים העומד בפני הענף, וההאטה עצמה הינה תוצאה של תהליך התאמה, שעוברים ענפי התעשייה השונים, עד שהם מגיעים להיערכות חדשה בהתחשב בשינויים שהיו בביקושים. תופעה דומה — אם כי בכיוון הפוך, נרשמה ב-1969 (ראה לוח י"ד-1); או היתה זאת תוצאה של התאוששות מרבית הביקושים הסופיים לתפוקת התעשייה, שהתבטאה בגידול ניכר ביותר של מספר המועסקים ותשומת ימי העבודה למעשה בתעשייה (ראה לוח י"ד-1).

אינדיקטור שני לכך שהשפעת הביקושים היתה דומיננטית ב-1974 הוא ההתפתחות הענפית השונה של הייצור התעשייתי ב-1974. הדבר יידון בהרחבה להלן.

ב-1974 היו הבדלים ניכרים בשינויים בייצור התעשייתי בין ענפי המשנה. ההבדלים בולטים

הן במיון המקובל לענפי משנה (לוח י"ד-3) והן במיון לפי ענף ייעוד עיקרי (לוח י"ד-2)¹ ;
הן בהשוואה לשנה הקודמת והן בהתפתחות במרוצת השנה.

הפרשיות רבה במיוחד מתקיימת במיון הענפים לפי הייעוד העיקרי של התפוקה. בחלק מן הענפים נרשמה ירידה בתפוקה, בחלקם — עלייה, ובחלקם היה הביקוש גדול עד כדי אי יכולת לספק. השפעת השינוי בהרכב הביקושים מוצאת ביטוי גם בהבדלים בגידול במספר השכירים ובשינויים בתפוקה ליום עבודה (לוח י"ד-2).

הגידול בביקוש של מערכת הביטחון נענה בגידול מהיר יחסית של תפוקת הענפים המייצרים בעיקר לייעוד זה, וזה היה מלווה בגידול מהיר במספר השכירים ובשינוי משמעותי בתפוקה ליום עבודה למעשה. הירידה בביקוש של ענפי הבנייה לתפוקת התעשייה נענתה בירידה משמעותית בייצור התעשייתי של הענפים המסווגים לקבוצה זו, וזו היתה מלווה בירידה במספר השכירים ובירידת התפוקה ליום עבודה למעשה. כך קרה גם בענפי הטקסטיל וההלבושה, שהירידה בביקוש לתפוקתם ביצאה לא קווצה על ידי הגדול שהיה בשוק המקומי, ולכן פוטרו ענפים אלו עובדים.

ברביע הרביעי מתחדדת תמונת הירידה בביקושים עוד יותר. אמנם, אין לרביע זה מיון לפי הייעוד העיקרי של התפוקה², אולם מלוח י"ד-7 ניתן לראות, כי ברביע זה בהשוואה לקודמו היה הגדול בייצור התעשייתי הריאלי במזון ובענפים אחרים, שעיקר תפוקתם איננה מוצרי צריכה. נראה, שברביע זה חלה ירידה בביקוש למוצרי צריכה הן מצד השוק המקומי והן מצד שוקי היצוא (ראה גם לוח י"ד-15).

הנתונים על ימי העבודה למעשה ועל מספר השכירים בתעשייה ברביע האחרון של 1974 מלמדים, שכמעט בכל הענפים היתה ירידה במספר ימי העבודה למעשה ובמספר השכירים. השינוי במספר השכירים יש בו כדי ללמד על היערכות ענפי המשנה לשינויים בביקוש. השינויים בימי העבודה למעשה מלמדים על התגובה המיידית לשינוי בביקוש — לפני פיטורי עובדים יש מעבר משתי משמרות למשמרת אחת, פחות שעות נוספות וקיצור שבוע העבודה (חרגו מתמונה זו ענף הכימיקלים, שבו גדל מספר השכירים בשל הגידול ביצוא וענפי המכונות, ציוד חשמלי ואלקטרוני וייצור כלי הובלה, בגלל הביקוש הגואה של מערכת הביטחון).

ב. התוצר והתפוקה התעשייתיים הנובעים מהשימושים הסופיים³
ב-1974(9), וב-1974 כולה, חלו שינויים ניכרים בביקושים הסופיים לתפוקת התעשייה. הצריכה הציבורית גדלה מאוד כתוצאה מגידול הביקושים של מערכת הביטחון. היצוא גדל בשיעור

¹ התייחסות זו אפשרית רק בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1973, שכן לפי שעה לא נאמדו גורמי העונתיות שניכויים דרוש על מנת שיהיה ניתן להשוות את ההתפתחות במשך השנה במיון ענפי התעשייה לפי הייעוד העיקרי שאליו מופנית תפוקתם.

² אין משמעות להצגת נתונים אלו ביחס לרביע האחרון של 1974, שכן הרביע האחרון של 1973 מטשטש את ההשוואות ומשמעותן.

³ הדיון שלהלן מבוסס על ניתוח ההתפתחות בתוצר והתפוקה בתעשייה ב-1974(9) וב-1974 כולה בהסתמך על יישום מקדמים כוללים של לוח תשומה-תפוקה של המשק הישראלי על אומדן של רמת השימושים הסופיים שהיתה במשק בתקופות הנדונות. התוצאות המתקבלות בשיטת חישוב זו מראות איוו רמת תפוקה או תוצר היו מתקבלות בתעשייה, אילו אומדן השימושים הסופיים הוא זה שהתקיים בפועל במשק. השוואת רמת התוצר הנובע או התפוקה הנובעת מרמת השימושים הסופיים, ששימשה כבסיס לאומדן, עם רמתם בשנה הקודמת, מאפשרת לגזור את השינויים הריאליים בתוצר הנובע או בתפוקה הנובעת מהשינויים שחלו בשימושים הסופיים. טכניקה זו ניתנת להפעלה על כל שימוש סופי בנפרד (יצוא, צריכה ציבורית וכו') ומכאן ניתן ללמוד על התרומות של כל שימוש סופי לשינויים בתוצר הנובע (או התפוקה הנובעת), על שינויים בהרכב התוצר הנובע לפי ביקושים סופיים וכדומה. מאחר שהשינויים בתוצר ובתפוקה, הנובעים מהשינויים בשימושים הסופיים, תלויים באומדן השינויים בשימושים הסופיים עצמם, אין התאמה הכרחית בין התוצאות המתקבלות ביחס לשינויים בתוצר

מתון יותר והרכבו השתנה. ירד חלקם של מוצרי צריכה ויהלומים, ואילו חלקם של מוצרי השקעה, והיצוא של חלק מהענפים המיוחדים גדלו מאוד. הצריכה הפרטית גדלה בשיעור מתון בלבד, ואילו ההשקעות מייצור מקומי ירדו (השקעות במכונות, ציוד ובנייה). כתוצאה משינויים אלו בשימושים הסופיים היה הגידול בתוצר התעשייתי הנובע מהשינויים בשימושים הסופיים הנמוך ביותר מאז היציאה מהמיתון ועד למלחמת יום הכיפורים¹ (ראה לוח י"ד-ב'). התרומה העיקרית לגידול התוצר הנובע ב-1974 (9) וב-1974 כולה היתה של הגידול הניכר בביקוש הצריכה הציבורית (לוח י"ד-5). תרומת ההשקעות במשק היתה שלילית בהשפעתה על גידול התוצר הנובע בתקופות הנידונות, ואילו תרומת הצריכה הפרטית היתה נמוכה במיוחד. גם בהרכב התוצר הנובע בתעשייה (לוח י"ד-6) משתקפים השינויים הללו: גדל מאוד משקל התוצר הנובע מהצריכה הציבורית וירד משקל התוצר הנובע מההשקעות. משקלו של היצוא בתוצר הנובע עלה במעט, ואילו הצריכה הפרטית שמרה על משקלה בהרכב התוצר התעשייתי הנובע מהביקושים הסופיים.

3. מחירי התפוקה והתשומות

ב-1974 עלו המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים בשיעור ללא תקדים (ראה לוח י"ד-9). עליית המחירים היתה מהירה ביותר הן בהשוואה לתקופה המקבילה ב-1973, והן במשך השנה (לוח י"ד-11), אם כי במשך השנה הואטה עליית המחירים מרביע לרביע עד לרביע השלישי וברביע הרביעי כבר באה לידי ביטוי עליית מחירים מחודשת, שנבעה בעיקר מהפיחות, שבוצע במחצית הראשונה של נובמבר 1974.

קשה לקבוע באופן חד משמעי האם עליית המחירים מקורה בלחצי ביקוש או בלחצים מצד ההוצאות; וישנן ראיות לכאן ולכאן. על לחצים מצד הביקושים מלמדות התופעות שלהלן: (א) ניתן היה להעלות את המחירים בשוק המקומי (ואין זה משנה אם היתה זאת עליית מחירים ליצרן או שמקורה היה בפעולות הממשלה) בשיעורים כה גבוהים, בלא שיצטמצם סך הייצור התעשייתי לשוק המקומי במדה ניכרת (נכון הוא, שהייצור לא עלה, אך הוא גם לא ירד בצורה משמעותית). הדבר מעיד על קיומו של ביקוש, שספג עליות מחירים אלו.

(ב) העלייה במחירים הסיטוניים לייעודים מקומיים היתה גבוהה מן המתחייב מעליית ההוצאות (שכר, תשומות מיבוא ותשומות מקומיות) ומרמות על קיומם של לחצי ביקוש לפחות בחלק מהשנה. עם זאת ראוי להדגיש, שחלק מעליית המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים, מקורה בפעולות הממשלה על מחירי מוצרי התעשייה (ביטול סובסידיות והעלאת מסי עקיפין), ובהעדר נתונים מספיקים, אי אפשר לאמוד את השפעתן הכוללת על עליית המחירים הנידונה. אי אפשר איפוא לדעת בבירור, אם היה ב-1974 בשוק המקומי "גלגול" מלא של ההוצאות יותר מזה או אף פחות מזה.

(ג) מלוח י"ד-13, דומה, כי אפשר להסיק, שלפחות ברביע השני של השנה, היו לחצי ביקוש בשוק המקומי בענפים, שעיקר תפוקתם מיועדת לייצור מוצרי צריכה, למעט מזון. בניגוד

הנובע מהתעשייה או בתפוקה הנובעת מהתעשייה, לבין השינויים בתוצר או התפוקה בתעשייה כפי שהם נמדדים באמצעות מדד הייצור התעשייתי, המבוסס על מדגם מפעלים תעשייתיים. ב-1974 (9) וב-1974 כולה ההפרש בין שתי שיטות אומדן אלו גדול בשיעור מופלג מההפרשים, שהיו מתקבלים בעבר. הפרש זה נובע, רובו ככולו, מהטיה כלפי מעלה באומדן הביקוש של מערכת הביטחון. אומדן הצריכה הציבורית הבטחונית נערך בהסתמך על נתונים תקציביים רבעוניים במחירים שוטפים, ונראה, שההוצאה הריאלית בפועל היתה נמוכה מן המתקצב. יש איפוא להתייחס בזהירות לנתונים המוצגים בלוח י"ד-6 ובלוח י"ד-5.

¹ בלוח י"ד-5 מוצגים נתונים על כל שנת 1973. התוצר הנובע מהשימושים הסופיים בכל שנת 1973 עלה פחות מאשר ב-1974 בגלל הרביע האחרון ב-1973 (רביע המלחמה).

השינוי במחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית בשוק המקומי, 1972 עד 1974

(אחוזים)

מתחילת התקופה לסופה			העליה א הירידה (—) לעומת התקופה המקבילה					
*1974	*1973	*1972	1974	(9)1974	1973	(9)1973	1972	
69.4	24.2	8.5	74.8	68.5	13.5	11.8	11.2	כרייה וחציבה
111.7	19.9	5.9	53.7	42.5	14.1	13.1	8.5	מזון משקאות וטבק
52.5	23.1	17.0	43.7	41.3	20.2	20.0	12.0	טכסטיל
36.0	15.6	15.5	32.8	31.7	14.0	13.2	12.0	הלבשה
47.1	16.2	35.9	22.9	21.8	21.9	25.8	27.5	עור ומוצרי
84.8	46.4	16.4	49.2	49.8	31.8	23.0	19.4	עץ ומוצרי
22.4	40.0	2.7	67.0	21.6	15.5	11.0	11.2	נייר ומוצרי
56.8	42.8	4.7	64.4	64.6	16.3	11.2	7.6	מוצרי גומי ופלסטיק
70.3	38.5	3.8	64.3	56.5	16.6	13.1	9.7	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
64.8	41.2	9.5	57.9	53.9	19.7	16.4	10.7	מינרלים אל-מתכתיים
71.3	60.2	15.2	68.2	68.5	35.9	29.4	13.2	מתכת בסיסית
64.0	43.5	14.0	56.4	55.5	28.5	24.0	12.9	מוצרי מתכת
56.9	27.4	10.4	41.8	37.1	15.5	13.9	10.9	מכונות
44.1	31.6	6.2	39.6	38.3	14.5	11.4	11.1	ציוד חשמלי ואלקטרוני
55.2	14.9	14.3	31.9	26.1	15.1	16.0	17.6	כלי הובלה
58.9	26.0	9.6	39.2	34.7	16.9	14.7	10.6	שונות
69.6	30.8	12.0	51.4	47.0	19.1	16.9	11.6	סך הכול

* ב-1972 — ממוצע דצמבר 1972 וינואר 1973 בהשוואה לממוצע דצמבר 1971 וינואר 1972;
 ב-1973 — ממוצע דצמבר 1973 וינואר 1974 בהשוואה לממוצע דצמבר 1972 וינואר 1973;
 ב-1974 — ממוצע דצמבר 1974 וינואר 1975 בהשוואה לממוצע דצמבר 1973 וינואר 1974.
 ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לענפי המזון וענפי התעשייה האחרים, שבהם חלה ברביע השני של השנה האטה ברורה בקצב עליית המחירים בשוק המקומי במשך השנה, הרי בקבוצת הענפים המייצרים בעיקר מוצרי צריכה, חלה דווקא ברביע זה, החשה בעליית המחירים.

(ד) כאמור, הוותה תשומת העבודה במחצית הראשונה של השנה, מגבלה אפקטיבית על כושר הייצור בחלק ניכר מענפי התעשייה. גם אם היתה רמת הביקוש בתקופה זו נמוכה מהרמה שלפני המלחמה, הרי אם היתה הירידה בכושר הייצור בשיעור גדול מן הירידה בביקוש, היו במחצית זו של השנה עודפי ביקוש.

מצד שני, קיימים אינדיקטורים גם לכך, שהיו לחצים מצד ההוצאות, שפעלו לעליית המחירים המהירה שנרשמה בתקופות הנסקרות בשוק המקומי:

(א) כאמור, אין זה ברור אם בעליית המחירים הסיטוניים לייעודים המקומיים של תפוקת

**השוואת השינויים במחירים הסיטוניים של התפוקה התעשייתית ליעודים מקומיים
ובייצור התעשייתי הריאלי ; במיון ענפי התעשייה לפי היעוד העיקרי אליו מופנית
תפוקתם ב-1974(9) לעומת 1973(9)**

(אחוזים)

הענפים	המחיר בביצור תעשייתי*	השינוי בייצור התעשייתי הריאלי	המשקל במדד המחירים הסיטוניים	השינוי במחירים הסיטוניים
1. ענפים המייצרים בעיקר מוצרי תצרוכת	41.5	0.3	49.3	43.2
מזה : מזון	11.9	3.7	19.1	45.0
שאר הענפים המייצרים בעיקר מוצרי תצרוכת	29.6	-1.1	30.2	42.0
2. ענפים המייצרים בעיקר מוצרי השקעה (למעט לבנייה) ומוצרים המיועדים לצריכה ציבורית	14.8	5.6	12.7	37.5
מזה : ענפים המייצרים בעיקר מוצרי השקעה	9.2	2.9	10.2	38.4
ענפים המייצרים בעיקר לצריכה ציבורית	5.6	10.0	2.7	34.2
3. ענפים המייצרים בעיקר מוצרים המיועדים לבנייה	12.6	-10.8	13.7	54.7
4. ענפים המייצרים בעיקר מוצרי ביניים שאינם מיועדים ליעוד עיקרי אחד	11.4	-2.6	8.3	53.4
5. ענפים מיוחדים	5.5	8.2	3.0	41.0
6. ענפים שאין להם ייצוג במדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעודים מקומיים**	14.2	-3.1	—	—
7. מוצרים המיוצרים בענפים שאינם ענף הסיווג שלהם***	—	—	12.8	61.4
סך כל התעשייה	100.0	-1.0	100.0	47.1

* המשקלות בלוח זה אינם זהים למשקלות המוצגים בלוח י"א-2 שכן בלוח י"א-2 כלולה כל התפוקה התעשייתית ; ואילו בלוח זה ; המשקלות מתייחסים רק לענפי משנה, שיש עבורם מדידת מחירים. כך, למשל, ענף ההדפסה וההוצאה לאור כלול בלוח י"א-2 במוצרי התצרוכת ואילו בלוח זה הוא כלול בסעיף מ' 6 כיון שאין עבורו מדד מחירים סיטוני.
** כלולים כאן ענפי ייצור תעשייתיים שאין עבורם מדידת מחירים בשוק המקומי כמו הדפסה והוצאה לאור ; יהלומים ועוד.
*** כלולים כאן מוצרים תעשייתיים שהמפעל המייצר אותם מסווג לענף מסוים שאיננו מתאים לסווג של מוצרים אלו עצמם.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השינוי במחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייצורים מקומיים לפי ענפים ראשיים
ולפי רביעים, 1973 ו-1974 (כל רביע לעומת הרביע הקודם)

(אחוזים)

1974				1973				
4	3	2	1	4	3	2	1	
15.4	8.2	11.8	17.0	8.2	3.6	7.1	4.4	סך כל התעשייה
19.4	4.9	3.2	49.0	4.7	3.5	5.0	4.0	כרייה וחציבה
31.1	3.9	8.8	25.2	2.4	1.1	8.7	3.9	מזון משקאות וטבק
7.8	5.9	22.5	7.7	8.9	2.0	3.9	4.5	טכסטיל
14.6	2.3	12.5	3.0	16.1	0.5	1.5	-2.1	הלבשה
6.2	7.1	14.6	13.5	8.4	7.8	10.0	10.0	עץ ומוצרי
13.9	20.1	16.2	17.8	9.7	7.3	5.4	4.0	נייר ומוצרי
6.5	3.9	3.0	11.7	4.0	1.2	1.5	4.8	עור ומוצרי
9.8	4.0	15.7	22.9	13.7	5.5	4.5	4.9	מוצרי גומי ופלסטיק
13.6	6.6	11.8	27.4	8.4	4.6	8.6	3.0	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
16.6	8.5	9.2	20.3	12.4	2.8	7.6	3.9	מוצרי מינרלים אל-מתכתיים
10.4	20.0	10.5	16.4	15.6	7.1	15.8	7.8	מתכת בסיסית
9.6	15.1	12.8	13.3	11.0	6.8	9.1	6.7	מוצרי מתכת
11.9	10.7	10.7	12.8	5.8	2.4	5.7	5.2	מכונות
9.0	8.5	9.3	11.5	8.2	4.0	6.4	3.3	ציוד חשמלי ואלקטרוני
13.1	13.0	8.3	7.4	4.2	2.0	2.5	3.3	כלי הובלה
13.1	9.3	9.5	11.2	5.9	3.6	6.8	5.2	שונות

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התעשייה היה לגלול מלא של עליית ההוצאות, בפרט כאשר מביאים בחשבון את העלאת המחירים של המוצרים התעשייתיים מצד הממשלה.

(ב) ההתפתחות של הייצור התעשייתי הריאלי ושל המחירים הסיטוניים, במיון ענפי התעשייה לפי הייעוד העיקרי אליו מופנית תפוקתם (לוח י"ד-10), איננה מלמדת על קשר ברור בין לחצי ביקוש לשיעורי עליית המחירים. מלוח זה עשויה להתקבל גם תמונה הפוכה: עליות המחירים המהירות היו גם בענפים שבהם חלה ירידה בביקוש המקומי (תשומות המיועדות לבנייה), ועליות מחירים פחות מהירות היו גם בענפים המייצרים בעיקר מוצרי השקעה ומוצרים למערכת הביטחון. מכאן, שהתמונה לגבי סך תפוקת התעשייה, שיועדה לשוק המקומי, היא דו-משמעית. בחלק מענפי התעשייה עלו המחירים בגלל לחצים מצד ההוצאות, והייצור לשוק המקומי אכן ירד. בחלק אחר של הענפים היו לחצי ביקוש והם השתקפו בעליית המחירים.

(ג) במחצית השנייה של השנה הלכו והצטברו, כאמור, גורמי האטה, רפיון ואף ירידה בחלק ניכר מהביקושים שעמדו בפני התעשייה. למרות זאת, נמשכה עליית המחירים ברביע השלישי

השינויים במחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייצורים מקומיים כ-1974(9) במיון ענפי התעשייה (ענפים ראשיים וענפי משנה) לקבוצות לפי סוג חומר הגלם העיקרי המשמש כתשומה לייצור תפוקתם ובמיון בתוך כל קבוצה לפי מדרג השימוש בחומר הגלם העיקרי

קבוצת הענפים או הענף	חומר הגלם העיקרי או חומרי הגלם העיקריים	השינוי במחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייצורים מקומיים * (באחוזים)	השינוי במחיר ** חומר הגלם העיקרי מיבוא (סי"ף) (באחוזים)	ה ע ר ו ת
1. מזון, משקאות וטבק	מוצרים חקלאיים בסיסיים מייצור מקומי ומייבוא	42.5		עליית המחירים הסיטוניים הינה בעיקרה תוצאה של ביטול הסובסידיות במוצרי המזון הבסיסיים לאחר עליית מחירי מצטברת בשווקים הבין-לאומיים שבאה לידי ביטוי בפעולות הממשלה בהעלאת מחירי מוצרים חקלאיים מייצור מקומי ומייבוא זמן רב לאחר שבשוק העולמי עלו מחירי מוצרים אלו.
2. טקסטיל והלבשה	חומרי גלם חקלאיים בסיסיים (כותנה, סיבים טבעיים אחרים, וסיבים סינתטיים שמקור תשו- מתם הראשוני נפט גולמי	—	טקסטילים 41 נפט גולמי 285	לגבי חומרי גלם, שמקורם במוצרים חקלאיים בסיסיים חלה עליית מחירים מהירה עד אמצע 1974.
3. (א) טקסטיל (ב) הלבשה עץ ומוצרי	חומרי גלם כמפורט לעיל טקסטילים מעובדים בעיקר עץ גולמי	41.3 31.7 —	עץ 54 " (54) " (54)	מחירים סיטוניים של בדים מייצור מקומי עלו בכ-35 עד 40 אחוזים.
4. נייר ומוצרי	תאית	61.4	גומי 57	נראה, שעליית המחירים מיבוא היתה כמו בעץ בסיסי כ-55 אחוזים.
5. דפוס והוצאה לאור	נייר ; צבעי דפוס	—	—	אין מדד מחירים בשוק המקומי בענף זה.
6. עור ומוצרי	עור גולמי	21.8	5	עליית המחירים נובעת כנראה מעליית השכר בענף.

7.	מוצרי גומי ופלסטיק	גומי גולמי ונפט גולמי	—	—	—
	(א) גומי ומוצריו	גומי גולמי	42.0	57	
	(ב) פלסטיק ומוצריו	מוצרים על בסיס נפט גולמי	81.2	285	
8.	כימיקלים וזיקוק דלק	נפט גולמי וכימיקלים בסיסיים	67.8	285	כולל את ענפי המשנה סבון וחומרי נקוי סינטטיים; צבעים ולכות;
	(א) כימיקלים על בסיס שמנים שונים	מוצרים על בסיס נפט גולמי	52.3	47	כולל את ענפי המשנה כימיה בסיסית; חומרי הדברה ותמרוקים.
	(ב) כימיקלים אחרים למעט זיקוק דלק ותרופות	(ראה הערות)	36.4	—	מדד המחירים מתייחס רק לערך המוסף המקומי של ענף זה.
	(ג) זיקוק דלק	(ראה הערות)	25.4	—	מחירי ענף זה נמצאים בפיקוח.
9.	ייצור תרופות	חומרי גלם מקומיים (אבן חול וכו') דלק	84.3	285	עליית המחירים הראשונית בענפים הצורכים מלט בקבוצת ענפים זו מקורה בהעלאת הבלו על המלט. ובעליית מחירי הדלק שמשקלו ניכר בתשומה בייצור מלט.
	מינרלים אל-מתכתיים וחומרי מחצה ובריית חול	דלק	54.3	—	כולל את ענפי המשנה ייצור זכוכית.
	(א) ייצור מלט	מלט	36.7	—	עליית מחירי המתכת מייבוא מוטית, כנראה, כלפי מטה. ראה גם הערה מס' 1 בגוף הפרק בעמוד 301.
	(ב) ענפי משנה אחרים הצורכים מלט	מינרלים אל-מתכתיים אחרים מייצור מקומי	31.1	—	
	(ג) ענפי משנה של מינרלים אל-מתכתיים שאינם צורכים מלט	אבן וחול מקומיים	—	30—40	
10.	חומרי מחצבה ובריית חול מתכת בסיסית; מוצרי מתכת מכונות וכלי הובלה	מתכת בסיסית, שונות	68.5	—	
	(א) מתכת בסיסית	מתכת בסיסית מייבוא	55.5	—	
	(ב) מוצרי מתכת	מוצרי בסיסיות לאחר עיבוד ראשוני	37.1	—	
	(ג) מכונות	מוצרי מתכת	26.1	—	
	(ד) כלי הובלה	בעיקר מוצרי מתכת	38.3	—	
11.	ציוד חשמלי ואלקטרוני	חומרי גלם שונים	—	—	
12.	מחצבים שונים, למעט חומרי מחצבה ובריית חול	מחצבים מקומיים ונפט גולמי	265.1	285	
	(א) נפט גולמי	נפט גולמי	49.8	—	ענפי משנה שעיקר תפוקתם מיועדת לייצוא.
	(ב) שאר ענפי המשנה	פוספטים אשלג, קאולין	34.7	—	
13.	תעשיות שונות	חומרי גלם שונים	47.1	47.7	
	סך כל התעשייה	—	—	—	

* השינוי במחירים הסיטוניים בתשעת החודשים הראשונים של 1974 לעומת תשעת החודשים הראשונים של 1973.
 ** השינוי בתשעת החודשים הראשונים של 1974 לעומת ממוצע המחירים ב-1973 כולה.

של השנה (לוח י"ד-13) אם כי בקצב איטי יותר. ייתכן, שיש בכך כדי ללמד, שהיו כאן לחצים מצד ההוצאות, שכן בראשית הרביע השלישי של השנה הועלו המכסים על היבוא ומסי עקיפין על חלק מהמוצרים המקומיים. דומה, כי עיקר עליית המחירים ברביע האחרון של השנה מוסבר על ידי הפיחות (שבוצע באמצע נובמבר), והדבר משקף, ללא ספק, עליית מחירים, הנובעת מלחצים מצד ההוצאות.

(ד) כאשר מסווגים את ענפי התעשייה השונים לפי חומר הגלם העיקרי, שבו הם משתמשים (כגון קבוצת ענפים הצורכת עץ בסיסי, מתכת, נפט גולמי כבסיס למוצרי הענף וכדומה) מתברר, כי במרבית הקבוצות (ראה לוח י"ד-12) קיים קשר ברור למדי בין מדת השימוש בחומר הגלם הבסיסי לבין שיעור עליית המחירים. כך, למשל, ניתן להסביר את עליית המחירים המהירה במוצרי פלסטיק בזה, שהם צורכים תשומות, המיוצרות מנפט גולמי. את העלייה הניכרת במחירי המינרלים האל-מתכתיים, למרות הירידה בביקוש לתפוקת ענף זה, ניתן להסיק על רקע עתירות השימוש במלט בענף. מחירו הסיטוני של המלט עלה בגלל העלאת הבלו על המלט ובגלל עליית מחיר הדלק, שמשקלו בתהליך הייצור של המלט גדול. את העובדה שמחירי עור ומוצרי עור פחות מהעלייה הממוצעת במחירים בשוק המקומי, ניתן להסביר בכך, שמחירי העור הגולמי מייבוא כמעט ולא עלו. כן מבלוט לוח זה את העובדה, שהמחירים הסיטוניים של טקסטיל בשוק המקומי עלו הרבה מעבר לעליית המחירים בענפי ההלבשה, שעיקר תשומתה הינה טקסטיל. ברור, שתופעה זאת אינה מרמזת על קיום לחצי ביקוש. בקבוצת הענפים, שחומר הגלם העיקרי שלהם הוא מתכת, קיים קשר בין מדת השימוש בחומר הגלם העיקרי לבין שיעור עליית המחירים (ראה לוח י"ד-12), אך המחירים עלו בשיעור גבוה יותר ממחיר המתכות מייבוא סי"ף¹.

את ההתפתחות שחלה במחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעודים מקומיים ניתן איפוא לסכם כך: ב-1974 התפתחו לחצים מצד ההוצאות, שהחלו להיווצר עוד במשך 1973 ובעיקר ברביע האחרון של 1973. פעולות הממשלה בסוף 1973 ובתחילת 1974 פעלו אף הם כלחצי הוצאות. לחצים אלו היו הדחיפה הראשונית לעליית המחירים בתחילת 1974 (דבר העולה מכך שעליית המחירים המהירה ביותר היתה ברביע הראשון של השנה). במשך השנה נוספו לחצים נוספים מצד ההוצאות (פעולות הממשלה ביולי 1974 והפיחות בנובמבר 1974 שנתנו דחיפות נוספות לעליית המחירים בשוק המקומי). תגובת ענפי התעשייה ללחצים אלו מצד ההוצאות היתה "גלגולן" המלא באותם ענפים ובאותן תקופות משנה של 1974, שבהן הדבר התאפשר, בהתחשב בביקושים שעמדו בפניהם, וצמצום הייצור באותם הענפים, ובאותן תקופות משנה של שנת 1974, שהביקוש המקומי לתפוקתם לא אפשר העברת מלוא ההוצאות לצרכנים, כאשר ההתפתחויות ביצוא לא אפשרו הפניית עודף כושר הייצור ליצוא.

¹ ייתכן, שעליית המחירים של מתכות מייבוא (סי"ף) היתה מוטה כלפי מטה ב-1974, שכן שיטת המדידה של השינויים במחירי היבוא של הסחורות המסווגות לסעיף זה (מתכות) מתבססת על זקיפת מחיר הנאמד בזמן שחרור הסחורה מהנמל על פי המחירים שהיו במועד זה בארצות אחרות. במשך 1974 נמשך תהליך של עליית מחירים של המתכות, אך לאחר מכן חלה התייצבות ואף ירידה במחירים. ייתכן, שבגלל שרישום מחירי סחורות אלו נעשה בזמן שחרורן מהנמל על סמך מחירים, ששררו אז בשוקי חו"ל, ובגלל שבמשך 1974 היו ירידות מחירים בסחורות אלו (ואילו היבואן שילם עבור סחורות אלו לפי המחירים ששררו בעת הזמנת הסחורות) יש בו כדי לגרום להטית כלפי מטה. ככל שגדול הפער בזמן בין מועד ההזמנה לבין שחרורה מהנמל כן צפוי שב-1974 תהיה בסעיף זה הטית גדולה יותר כלפי מטה.

השינויים במחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים לפי רביעים, 1974, במיון לפי ענפי תצרוכת ושאר ענפי התעשייה

(אחוזים)

קבוצת הענפים *	העליה או הירידה (—) לעומת הרביע הקודם				המשקל במדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים
	רביע I	רביע II	רביע III	רביע IV	
מזון	25.2	8.8	3.9	31.1	24.7
שאר הענפים המיצרים בעיקר מוצרי צריכה	11.8	15.6	6.9	10.1	30.2
שאר ענפי התעשייה	16.0	10.9	11.4	10.3	45.1
סך כל התעשייה	17.0	11.8	8.2	15.4	100.0

* מיון הענפים מתאים למיונם בלוח י"ד-2 ובלוח י"ד-10 כאשר כל שאר ענפי התעשייה, למעט אלו המיצרים מזון ומוצרי צריכה, אוחדו לקבוצת משנה אחת — "שאר ענפי התעשייה".
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

4. רווחיות התעשייה

תמונת התפתחות רווחיות התעשייה ב-1974 (9) ובכל השנה איננה ברורה. חישוב גס של השינוי ברווחיות ליחידת תפוקה, בממוצע לסך התעשייה (לשוק המקומי והייצוא גם יחד) מראה על עלייה מתונה ביותר. אם מנכים מחישוב זה את ענף היהלומים, שבוודאי חלה בו ירידה ברווחיות ליחידת תפוקה, מתקבלת עלייה משמעותית יותר ברווחיות. אולם חישוב הרווחיות מתבסס, בין היתר, על מדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה לייעודים מקומיים כמודד לעליית המחירים ליצרן של תפוקת התעשייה שיועדה לשוק המקומי. מדד זה מטה כלפי מעלה את העלייה שהיתה בפועל במחירים ליצרן בשוק המקומי, שכן חלק מעליית המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה בשוק המקומי מקורו בפעולות הממשלה (ביטול סובסידיות והעלאת מסים בידי הממשלה התבטא במדד המחירים הסיטוניים, אך לא בעלייה מקבילה במחירים ליצרן). ייתכן, שאף חלה ב-1974 (9) ובשנה כולה ירידה ברווחיות ליחידת תפוקה. אי האחידות שהיתה ב-1974 בענפי התעשייה השונים בייצור הריאלי ובעליית מחירי התשומות השונות מעניקה לממוצע הכללי משמעות מוגבלת. בשלב זה אין נתונים מספיקים שבעזרתם ניתן לקבוע באילו ענפי משנה עלתה הרווחיות ובאילו מהם היא ירדה.

5. היצוא התעשייתי

ב-1974 גדל היצוא התעשייתי הריאלי בשיעור של כ-6 אחוזים (לוח י"ד-14). בניכוי השפעת המלחמה¹ היה הגידול מתון יותר — פחות מ-2 אחוזים, וב-1974 (9) נרשמה בו אף ירידה (ראה

¹ הניכוי מושג ע"י השוואת 9 החודשים האחרונים של 1974 ל-9 החודשים הראשונים של 1973. החישוב נעשה על סמך נתונים מקוריים (ללא ניכוי העונתיות).

הייצוא התעשייתי לפי ענפים ראשיים והשינויים בו, 1973 ו-1974

העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה המקבילה בשנה קודמת							
היצוא התעשייתי				בערך	במחיר		
בכמות				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974				1974	1974	1974	1973
1974</							

לוח י"ד-15

התפתחות רבעונית של הייצוא התעשייתי לפי ענפים ראשיים, 1973 ו-1974
(מדדים, רביעי שלישי של 1973=100)

1974				1973	
4	3	2	1	4	ה ע נ ך
105.8	75.0	107.3	85.5	55.0	כרייה וחציבה
91.6	78.8	105.3	93.8	77.2	מוזון משקאות וטבק
90.4	81.1	95.5	92.8	99.5	טקסטיל
95.9	106.6	88.8	95.4	91.7	הלבשה
90.8	99.5	84.4	109.8	91.5	עור ומוצרי
31.3	22.0	62.1	70.1	71.6	עץ ומוצרי
59.9	34.1	80.5	97.4	41.3	נייר ומוצרי
72.8	91.0	28.5	48.6	93.3	דפוס והוצאה לאור
85.5	90.7	81.9	82.2	71.1	מוצרי גומי ופלסטיקה
156.5	174.4	127.8	98.0	86.3	כימיה וזיקוק דלק
214.3	221.2	107.8	115.8	51.0	מינרלים אל-מתכתיים
134.5	102.2	85.2	53.6	87.8	תעשייה בסיסית של מתכת
110.9	122.2	127.7	102.4	95.5	תעשיית מוצרי מתכת
151.6	110.2	130.0	67.7	83.1	מכונות
211.9	167.0	139.4	145.7	113.8	ציוד חשמלי ואלקטרוני
119.1	241.9	86.4	119.8	188.9	כלי הובלה
91.2	77.3	84.8	87.1	62.5	יהלומים
109.8	106.5	95.0	74.3	106.4	תעשיות שונות
102.5	95.0	94.5	89.2	76.2	סך כל הייצוא התעשייתי
					סך כל הייצוא התעשייתי
112.3	110.4	102.8	90.9	88.1	למעט יהלומים
					סך כל הייצוא התעשייתי
113.2	113.6	102.7	91.6	91.1	למעט יהלומים וכרייה וחציבה

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל. הנתונים הם מקוריים.

במרבית ענפי התעשייה היתה רמת הייצוא התעשייתי ברביעי הראשון של השנה עדיין נמוכה מזו של הרביעי השלישי של 1973 אם כי גבוהה כבר מזו של הרביעי האחרון של 1973 — רביעי המלחמה. החל ברביעי השני של שנת 1974, הולכת ופוחתת השפעתו של הצע העבודה על מדת התרחבות הייצור והיצוא בתעשייה, וגדל משקלם של הביקושים המקומיים והתמורות שחלו ב-1974 בתנאי הביקוש בחו"ל.

א. התפתחות היצוא התעשייתי לפי קבוצות מוצרים¹

ב-1974 הסתמנה בעולם המערבי האטה ואף ירידה של הצמיחה הכלכלית. הדבר השפיע, כמובן, גם על ההכנסות הפנויות של הצרכנים. התפתחויות אלו היו הגורם הדומיננטי, שהביא לירידה, שחלה ב-1974 ביצוא הריאלי של היהלומים ומוצרי הצריכה (לפירוט ראה לוח ד'-27 לעיל). ברביע השני של השנה בחלק מהענפים, אלה המייצרים בעיקר מוצרי צריכה, ייתכן שהגיאות שהיתה בביקוש המקומי לתפוקתם הוותה מגבלה להתרחבות יצואם הריאלי. החל ברביע השלישי של השנה ועד לסוף השנה הנידונה הירידה שנרשמה בחלק מהיצוא התעשייתי — מענפים המייצרים בעיקר מוצרי צריכה — משקפת בעיקר את מגבלות הביקוש בשוקי חו"ל. נראה, שביצוא של מוצרי תצרוכת עברה ישראל תהליך של התמחות, שהתבטא ביצוא מוצרי צריכה בעלי גמישות הכנסה גבוהה יחסית. בתקופות של צמיחה כלכלית מהירה בחו"ל משפיע הדבר בכיוון הרחבה מהירה של יצוא מוצרים אלו². בתקופות של האטה כלכלית או אף נסיגה, לא ניתן להרחיב, כנראה, במוצרים אלו את היצוא, גם אם קיים כושר ייצור פנוי.

ביצוא מוצרי השקעה חל ב-1974 גידול מהיר ביותר — 70 אחוזים במחירים קבועים, והוא משקף בעיקר את העובדה, שהביקוש המקומי למוצרי השקעה ירד ב-1974, כך שהיה באפשרות ענפים אלו להרחיב את היצוא אם היה ביקוש לתפוקת ענפים אלו בחו"ל. ואכן, במספר מוצרי השקעה ספציפיים חל ב-1974 גידול בביקוש בשוקי חו"ל (בעיקר בסוגי מכונות ספציפיים, ציוד חשמלי ואלקטרוני (מכשירי קשר) וצינורות מתכת).

ביצוא של מוצרים ביטחוניים (במחירים קבועים) חלה ב-1974 (9) ירידה מתונה, ב-3.5 אחוזים. על רקע הגיאות הנצרכת בביקוש המקומי בתחום זה, תמוה, שלא התרחשה ירידה גדולה יותר. ייתכן ששיקולים לטווח ארוך (שלא לפגוע בשוקי היצוא) פעלו כאן. יש לזכור, שב-1973 ערב פרוץ מלחמת יום הכיפורים היתה בקבוצת ענפים אלה האטה בביקוש המקומי (ראה: בנק ישראל, דין וחשבון לשנת 1973, פרק י"א ולוח י"א-2 שם). גם ייתכן, שעל רקע התפתחות זו נקשרו חוזי אספקה בין יצואנים ישראלים ליבואנים בחו"ל, שבאו לידי ביטוי במשך שנת 1974 בירידה המועטה בלבד של יצוא זה.

ביצוא של מוצרי ענפים מיוחדים, אלו שעיקר תפוקתם ליצוא, היתה ב-1974 התפתחות לא אחידה. חלק מהם הגדיל את היצוא, ככל שאפשרו זאת גורמי הייצור, והדבר התבטא בגידול מהיר מאוד של יצוא מוצרים, הקשורים במשבר המזון בעולם — דשנים, פוספטים, אשלג (יצוא גדל אך במעט בגלל מגבלות עבודה), חומרי הדברה וכימיקלים שונים. הביקוש למוצרי יצוא אלו עלה מאוד ב-1974 כתוצאה מהתפתחויות, שחלו בשנים האחרונות בשוקי המזון בעולם. מחירי המזון בעולם החלו לעלות עוד ב-1972 בצורה חסרת תקדים, והביקוש הנגזר לדשנים וחומרי הדברה המשמשים כתשומות בייצור מזון הגל גדל כתוצאה מכך, כשהדבר מלווה בעליית מחירים מהירה. נראה, כי היקף הייצור העולמי של סוגי הדשנים השונים וחומרי ההדברה הוא אחת המגבלות העיקריות, הקובעות את קצב התרחבות הייצור העולמי של מזון. מאידך גיסא, נפגע ב-1974 היצוא של חלק אחר מענפי היצוא המיוחדים: נפגע היצוא של שימורי פרי הדר. מצד ההצע, נקבעת הכמות האפשרית של יצוא מוצרי פרי הדר על ידי מדת ההפניה של פרי הדר טרי לתעשייה. בעונת 1973/4 גדל מאוד ההצע של פרי הדר טרי לתעשייה, כך שההצע לא הגביל את היצוא אלא להיפך. נראה, שנוצר ב-1974 מלאי של מוצרי פרי הדר, שבהיעדר רמת

¹ בכל מקום להלן, שבו הדין מתייחס לקבוצות ענפים במיון לפי הייעוד העיקרי, שאליו מופנית תפוקתם וסוג המוצרים המיוצרים (מוצרי תצרוכת, מוצרי השקעה, מוצרים ביטחוניים, ענפים מיוחדים וכו') הקורא מתבקש לעיין בלוח ד'-27 בפרק סחר חוץ, שכן ניתוח הייצוא לפי סוגי מוצרים וייעודם העיקרי מסתמך על ממצאי לוח זה התואם במיון הכלול בו את המיון הנקוט בלוח י"ד-2 בפרק זה.

² בהתחשב, כמובן, במגבלות של גורמי ייצור או ביקושים מקומיים, אם ישנם.

ביקוש מספקת בחו"ל לא ניתן היה לשווקו. ענף הלבידים נפגע קשה אף הוא כתוצאה מהתפתחות תנאי המיתון בחו"ל. תפוקת ענף זה מיועדת בעיקר לבנייה, והיקף הייצור המקומי בנוי רק בחלקו על השוק המקומי.

ב. התפתחות היצוא התעשייתי הריאלי במשך השנה

התפתחות הענפים של היצוא התעשייתי על פני השנה לא היתה אחידה (לוח י"ד-15). גורמי הביקוש השונים במרוצת השנה והמגבלות מצד ההצע השפיעו בעצמה שונה על ענפי המשנה.

באשר לסך היצוא התעשייתי וליצוא התעשייתי למעט יהלומים ניתן לראות (דיאגרמה י"ד-2), כי לאחר תהליך התאוששות מהיר מתקופת המלחמה ומהרביע הראשון של 1974, שבו עדיין היה היקף גיוסים גדול, החלה ברביע האחרון של השנה להסתמן ביצוא התעשייתי מגמה ברורה של האטה, והיצוא התעשייתי הריאלי למעט יהלומים כמעט שלא גדל ברביע הרביעי של השנה בהשוואה לרביע השלישי של השנה. בכך הצטרף יצוא זה ברביע האחרון של השנה לאותם ביקושים, שבלמו את צמיחת התעשייה במחצית השנייה של השנה¹. מאחר שבשוק המקומי לא היתה רמת הביקוש גורם מגביל להתפתחות היצוא ביחס למרבית ענפי התעשייה, יש להניח, שמפנה זה במגמת התפתחות היצוא התעשייתי ברביע האחרון של השנה משקף התפתחות בשוקי חוץ, שהביאו להאטה הנידונה בסך היצוא התעשייתי ולבלימה למעשה של גידול היצוא התעשייתי, למעט יהלומים.

ביצוא יהלומים חלה ברביע האחרון של השנה התאוששות ניכרת (רמתו ברביע זה היתה גבוהה בכ-18 אחוזים בהשוואה לרביע השלישי של 1974), אך נראה, שזו התאוששות זמנית בלבד, שכן בתחילת 1975 היתה צפויה עלייה ניכרת במחירי היהלומים, וגידול היצוא ברביע האחרון של שנת 1974 משקף, כנראה, הקדמת קניות¹.

6. ההשקעות ומלאי ההון בתעשייה

ב-1974, כמעט שלא גדלה ההשקעה הגלמית הריאלית בתעשייה (לוח י"ד-16), ובניכוי השפעת המלחמה (השוואת היקף ההשקעות בתשעת החדשים האחרונים של 1974 עם רמת ההשקעות בתשעת החדשים הראשונים של 1973), היא אף ירדה בכ-2 אחוזים. אם לוקחים בחשבון, שחלק מההשקעות שבוצעו ב-1974, היה מיועד להתבצע ברביע האחרון של 1973 אך נדחה, מחמת המלחמה, הירידה בהשקעות הינה אף גדולה יותר.

מספר גורמים, פעלו בשנת 1974 להורדת רמת ההשקעות בתעשייה: (א) מאז 1972 היה הגידול שנרשם במלאי ההון למעשה, גבוה יותר מן המתחייב מגידול הייצור התעשייתי. עובדה זו עולה מהשוואת קצב הגידול הדרוש במלאי ההון לפי מקדמי הון תפוקה ענפיים בתעשייה עם קצב הגידול שנרשם במלאי ההון בפועל². ההתאמה היא תהליך ארוך טווח, והיא נעשית באמצעות התאמת רמת ההשקעות (שהיא עצמה מהווה את השינוי במלאי ההון). השינוי בהשקעות, שהוא

¹ העובדה, שיצוא היהלומים גדל בשיעור מהיר ברביע האחרון של השנה אינה בעלת משמעות ניכרת ביחס לצמיחת התעשייה, שכן משקלו בתוצר התעשייתי נמוך, מאחר שהערך המוסף המקומי ביצוא היהלומים נמוך יחסית.

² לפירוש, ראה פרק ט' — "ההשקעות" בדוח בנק ישראל לשנת 1973.

כבר שינוי מסדר שני ביחס למלאי ההון, עשוי להיות חריף בהשוואה לשינויים הדרושים במלאי ההון על מנת להתאימו לקצב הגידול הדרוש. ואכן, כבר ב־1973 (9) נרשמה האטה בקצב הגידול הריאלי של ההשקעות בתעשייה (ראה לוח י"ד-16).

לוח י"ד-16

השינויים הריאליים בהשקעות בתעשייה, 1971 עד 1974 *

המשקל ב־1974	*1974	(9)1973	1973	1972	1971	
79	2.3	1.7	-4.8	9.7	12.1	1. השקעות בציוד
63	5.2	0.9	-6.1	13.1	12.3	א. מיבוא
16	-1.8	4.4	0.0	-1.2	11.7	ב. מייצור מקומי
21	-1.7	25.8	8.2	15.9	2.9	2. השקעות במבנים
100	1.4	6.4	2.3	10.9	10.3	3. סך כל ההשקעות בתעשייה

* נתונים מתוקנים.
הם ק"ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב) ב־1974, גדלה אי הוודאות במשק ביחס להמשך רמת הפעילות הכלכלית הצפויה. תופעה זו, כשלעצמה, מגדילה את הסיכון הכרוך בביצוע השקעות חדשות, ומכאן שכדאיות ההשקעה יורדת. בטווח הקצר, פעל גורם זה לבלימת גידול ההשקעות בתעשייה. יש להניח, שאי הוודאות מילאה תפקיד לא רק בענפים, שבהם התפתחו תנאי האטה, רפיון ואף ירידה בביקושים לתפוקתם, אלא גם באלו שנהנו במשך שנת 1974, מתנאי גיאות מצד הביקושים לתפוקתם.

ייתכן איפוא, שפעולתם המשולבת של שני הגורמים שנמנו לעיל, הראשון כגורם התאמה לטווח ארוך, והשני כגורם בולם בטווח הקצר, תרמו יחד לירידה שנרשמה בהשקעות בתעשייה, ב־1974 (בניכוי השפעת המלחמה). מצד שני, היו ב־1974 גורמים, שניתן היה לצפות, שיפעלו בכיוון של הגדלת ההשקעות, או לפחות אי ירידתן :

א) ב־1974, לא חלה הרעה בתנאי המימון החיצוני המוכוון שעמד לרשות התעשייה.¹ בפועל, אמנם נרשמה עלייה איטית יותר במימון זה בהשוואה לעליית ערך ההשקעות (14 אחוזים לעומת 33 אחוזים בהתאמה), אך בתיקון השפעת המלחמה, לא חלה כאמור, הרעה.

ב) שיעורי האינפלציה המהירים שנרשמו במשק הישראלי ב־1974, תרמו להעלאת הכדאיות של ההשקעות, הנהנות מתנאי מימון מוסדי מוכוון. משקלן של אלו מערך ההשקעות הינו כ־50

¹ דיון מפורט על כך מצוי בפרק ח' לעיל ובפרק י"ח להלן.

אחוזים, ובתנאים של עליות מחירים מהירות כאשר המימון המוכווץ ניתן בשיעורי ריבית, הנמוכים משיעור עליית המחירים וללא הצמדה, מגדיל הדבר את הכדאיות של ההשקעות.

העובדה, שב-1974 ירדה ההשקעה הגלמית הריאלית (בניכוי השפעות המלחמה), מלמדת, בדיעבד, שלהשפעתם של הגורמים הריאליים היה משקל גבוה יותר בשיקולי היצרנים בהשוואה להשפעה שהיתה לגורמי המימון של ההשקעות.

ב-1974 כולה, ללא ניכוי השפעת המלחמה, נבע כל הגידול (הזעום) בהשקעות בתעשייה מגידול ההשקעות בציוד, מיבוא (לוח י"ד-16). השקעות בציוד מייצור מקומי והשקעות במבנים ירדו ב-1974. ירידות היו גם בהשקעות בציוד מיבוא, במיזן לפי ענפים בתעשייה¹, במרבית ענפי התעשייה. רק בענפי המזון, בכימיקלים, מוצרי המתכת והמתכת הבסיסית חלו עליות בסוג זה של השקעות. ייתכן, שחלק מעלייה זו קשור בפיגור שהיה ברביע האחרון של 1973 בביצוע השקעות שתוכננו, אך ביצוען נדחה בעקבות המלחמה. כמו כן, ייתכן, שגידול זה קשור בעובדה שב-1973 (9) כמעט שלא גדלו ההשקעות בציוד מיבוא (לוח י"ד-16), שכן לפני המלחמה התארך משך הזמן, שבין הזמנת הציוד מיבוא לבין מועד הגיעו לישראל.

¹ רק לגבי סוג זה של השקעות יש מיזן ענפי בתעשייה.